

Det offentliga rummets möjligheter: En studie om hur Skarpnäcks offentliga miljö kan utvecklas för att främja den sociala hållbarheten i stadsdelen

Nicolina Lydén
Examensarbete inom Hållbar stadsutveckling -
ledning, organisation och förvaltning
Fakulteten för Landskapsplanering
Title in English: Opportunities of the public space:
A study of how Skarpnäcks public environment can
be developed to encourage social sustainability in the
region
Självständigt arbete vid LTJ - fakulteten, 30 hp
Sveriges Lantbruksuniversitet SLU, Alnarp 20110906

Det offentliga rummets möjligheter: En studie om hur Skarpnäcks offentliga miljö kan utvecklas för att främja den sociala hållbarheten i stadsdelen

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Författare: Nicolina Lydén

Program: Hållbar Stadsutveckling – ledning, organisering, förvaltning

Huvudområde: Landskapsplanering

Fakultet: Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Nyckelord: Social hållbarhet, offentlig miljö, offentligt liv, sociala interaktioner, planering av offentlig miljö, torg, parker, Skarpnäck

Handledare: Eva Kristensson, SLU Alnarp, Landskapsarkitekt, Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap (LTJ)

Examinator: Mats Gyllin, SLU Alnarp, Landskapsplanering, Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi

Biträdande examinator: Anna Peterson, SLU Alnarp, Landskapsarkitektur, Trädgård, park och landskap (TPL)

Kurstitel: Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling

Kurskod: SLU-30218

Omfattning på arbetet i hp: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad E-nivå

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Title in English: Opportunities of the public space: A study of how Skarpnäcks public environment can be developed to encourage social sustainability in the region

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Förord

Ämnet för mitt examensarbete växte fram när jag gjorde en utbytetermin i Venedig hösten 2010. Begreppet hållbar utveckling har figurerat som ett centralt begrepp under hela min utbildning men det var först i Venedig som jag mötte en problematik där hållbar utveckling är ett måste för att staden ska finnas kvar. I Venedig försöker man hitta en balans där utveckling och kulturarv kan gå hand i hand. Dock upplevde jag att man många gånger försakade Venedigs invånare genom att man enbart planerar staden efter turismen. Denna belastning på kulturarvet bidrar till att invånarna i Venedig flyttar därifrån. Detta kommer till slut leda till att Venedig inte kommer att kännas som en levande och äkta stad utan som ett föremål som betraktas som en kuliss. Här föddes min tanke om att jag ville skriva om social hållbarhet och hur viktigt det är att det sociala tas i beaktning vid planeringsförfarandet så att den lokala befolkningen trivs och väljer att stanna i sin hemmiljö. Trots att Venedig och lilla Skarpnäck, som detta arbete handlar om, är helt olika varandra har vi människor samma behov av att kunna leva ett bra och aktivt socialt liv där vi ges utrymme för utveckling och gemenskap.

Jag vill tacka min handledare, Eva Kristensson, för goda råd och ett engagerat och gott samarbete. Jag vill även rikta ett tack till UUS, Urban Utveckling och Samhällsplanering AB för att de gav mig möjligheten att arbeta med Skarpnäck.

Jag vill även uppmärksamma och tacka er på Stockholms hem, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning och alla Skarpnäcksbor för att ni tog er tid att intervjuas.

September 2011-09-14

Nicolina Lydén

Abstract

A public urban space is often seen from the viewer's eyes as a place where everyone has access. Which is certainly quite true. However, I see the public space as something more than just a place that everyone can and have the right to visit. The public urban space is a place where people can meet, be seen, manifest, communicate, activate themselves, rest and observe, to name just a few qualities. The public space is an important place to create a prosperous and developing society. Policymakers and planners spend a lot of resources to improve the cities respected public spaces, such as big squares and city parks. The places that are forgotten are often the local public urban spaces that exist around many suburbs in our country. In this work, I take on two public places in Skarpnäck, which is a suburb situated south of Stockholm. The work is aimed at how to create social sustainability of urban spaces that benefit people and nature.

Despite the importance of public spaces the meaning of it is often forgotten. Many public places in the suburbs today do not have the ability to meet the resident's needs. In order to create and plan public spaces in a good way to benefit the residents it is important to acquire knowledge on how people use space and how the social life takes place on the site. What works and what do not? The public space is for all residents of the city regardless of age, gender and ethnicity. This means that urban space must be planned based on a variable expression so everyone can use and have their place in the public space. Through literature and empirical studies on location in Skarpnäck assumptions and suggestions have come forth to increase and improve the public environment and the social sustainability for the benefit of the residents in the area.

Sammanfattning

Ett offentligt stadsrum ses av de flesta som ett rum i staden som alla har tillgång till, vilket det absolut är. Dock ser jag det offentliga rummet som något mer än bara en plats som alla får besöka. Det offentliga stadsrummet är ett rum där människor kan mötas, bli sedda, manifestera, samtala, aktivera sig, vila och betrakta för att bara nämna några egenskaper. Det offentliga rummet är ett viktigt rum för att kunna skapa ett välmående och utvecklande samhälle. Makthavare och planerare lägger i många fall mycket resurser på att förbättra storstädernas representativa offentliga ytor, så som stora torg och stadsparker. De platser som glöms bort är ofta de lokala offentliga stadsrum som finns runt om i många förorter i vårt land. I detta arbete utgår jag från två offentliga platser i Skarpnäck, ett torg och en park. Skarpnäck är en förort som är belägen söder om Stockholm. Arbetet riktar sig till hur man kan skapa offentliga miljöer som gynnar människan och den sociala hållbarheten.

Trots det offentliga rummets viktiga innebörd glöms det i många fall bort. Många offentliga platser har idag inte de förutsättningarna som behövs för att möta invånarnas behov. För att kunna skapa och planera de offentliga rummen på ett bra sätt som gynnar invånarna behöver man skaffa sig kunskap kring hur människor använder rummet och hur det sociala livet utspelar sig på platsen. Vad är det som fungerar och vad är det som inte fungerar? Det offentliga rummet är till för alla invånare i staden oavsett ålder, kön och etnicitet. Detta innebär att stadsrummet måste planeras utifrån ett varierande uttryck där alla kan ges utrymme. Genom litteraturstudier och empiriska studier på plats i Skarpnäck har antaganden och förslag vuxit fram som ska främja den offentliga miljön så att den sociala hållbarheten i stadsdelen ökar och förbättras för de boende i Skarpnäck.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

BAKGRUND	6
SYFTE	6
MÅLSÄTTNING	6
ANGREPPSSÄTT	6

METOD & MATERIAL

TEORETISK DEL	7
ANALYTISK DEL	8
INTERVJU	8
- INTERVJU MED STOCKHOLMSHEM	8
- INTERVJU MED SKARPNÄCKS STADSDELSFÖRVALTNING	8
- INTERVJU MED UUS	9
- INTERVJU MED INVÅNARNA I SKARPNÄCKS	9
OBSERVATION	9
PLATSANALYS	10
MATERIAL	10

1. SOCIAL HÅLLBARHET I RELATION TILL DET OFFENTLIGA STADSRUMMET

INLEDNING	11
SVENSK STADSPLANERING	12
SPACE SYNTAX	14
DET OFFENTLIGA STADSRUMMET	15
MÄNNISKOR I DEN OFFENTLIGA STADSMILJÖN	16
OFFENTLIG MILJÖ SOMMAR/VINTER	18
VAD ÄR- OCH HUR SKAPAS SOCIAL HÅLLBARHET?	18
- HÅLLBAR UTVECKLING	19
- GOD BEBYGGD MILJÖ	19
7 ASPEKTER PÅ SOCIAL HÅLLBARHET UR ETT RUMSLIGT PERSPEKTIV	20
MÅNGFALD I STADSRUMMET	20
MÖTESPLATSERS BETYDELSE	21
AKTIVITETER I STADSRUMMET	22
- SITTPLATSER EN FORM AV AKTIVITET	24
DET GRÖNAS BETYDELSE	25
TRYGGHET I DEN OFFENTLIGA MILJÖN	27
TILLGÄNGLIGHET I DET OFFENTLIGA STADSRUMMET	29
BELYSNING I STADSMILJÖ	30
TORGET I STADEN	31
PARKEN I STADEN	32
SAMMANFATTNING AV DEL 1	36

2. SKARPNÄCK	37	- TRYGGHET	55
INLEDNING	38	- TILLGÄNGLIGHET	55
BAKGRUND SKARPNÄCK	38	- LÄGE I STADSDELEN	56
BESKRIVNING AV SKARPNÄCKSTORG	40	- FUNKTION	56
- UTFORMNING, DIMENSION & MATERIAL	40	- MATERIAL	57
- FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR AKTIVITET	41	FÖRSLAG TILL SKARPNÄCKSPARKEN	58
- RÖRELSE	42	<u>SLUTSATS</u>	<u>63</u>
- GRÖNSTRUKTUR	42	KÄLLFÖRTECKNING	66
- UPPEHÅLLSMÖJLIGHETER OCH MÖTESPLATSER	43		
- TRYGGHET	44		
- TILLGÄNGLIGHET	45		
- LÄGE I STADSDELEN	45		
- FUNKTION	45		
FÖRSLAG TILL SKARPNÄCKSTORG	46		
BESKRIVNING AV PARKEN	49		
- UTFORMNING & DIMENSIONER	51		
- FÖRUTSÄTTNING FÖR AKTIVITET	51		
- RÖRELSE	52		
- GRÖNSTRUKTUR	53		
- UPPEHÅLLSMÖJLIGHETER & MÖTESPLATSER	54		

Inledning

Bakgrund

Examensarbetet har utförts inom mitt mastersprogram hållbar stadsutveckling och avser att uppmärksamma de sociala hållbarhetsfrågorna i stadsplanering och diskutera människans välmående i förhållande till sin fysiska omgivning.

Jag har i samarbete med UUS, Urban Utveckling och Samhällsplanering AB, studerat två olika offentliga stadsrum i stadsdelsområdet Skarpnäck och med utgångspunkt från dem utvecklat och tagit fram förslag till förändring i de olika stadsmiljöerna. UUS, som är ett konsultföretag i Stockholm genomför olika utredningar av stadsmiljöer till framförallt kommuner, bostadsbolag och byggföretag. Hösten 2008 utförde UUS på uppdrag av Stockholms hem en områdesanalys i Skarpnäck i syfte att ta fram konkreta och genomförbara förslag som kunde öka tryggheten och trivseln i stadsdelen. Genom att studera områdesanalysen som UUS utförde samt samla in nytt underlag har avsikten med denna studie varit att ge förslag på nya fysiska förändringar i området som kan gynna den sociala hållbarheten i stadsdelen.

Målgruppen för arbetet har främst varit företaget UUS då arbetet har utförts i samarbete med dem. Ambitionen har varit att de ska kunna dra nytta av mitt arbete och kunna använda sig av det i kommande områdesanalyser. Trots att examensarbetet är geografiskt avgränsat till Skarpnäck så har intentionen varit att föra en diskussion runt socialt hållbar planering från ett generellt perspektiv vilket innebär att arbetet även ska kunna appliceras på andra områden i Sverige.

Syfte

Syftet med studien är att bidra till en ökad förståelse för hur de offentliga stadsrummen upplevs och används av invånarna i Skarpnäck samt hur man med olika medel kan bemöta deras behov och önskemål på ett genomförbart sätt som gynnar den socialt hållbara miljön i stadsdelen.

Målsättning

Målet med examensarbetet är att utifrån tillhandahållet material över Skarpnäck tillsammans med nyinsamlat material diskutera och föreslå genomförbara fysiska förändringar i två olika offentliga stadsrum så att den sociala hållbarheten gynnas i stadsdelen.

Angreppssätt

Mitt examensarbete är uppdelat i två olika huvuddelar. En inledande teoretisk del som helt har baserats på litteraturstudier samt en praktisk del där jag har analyserat två olika stadsrum i Skarpnäck med hjälp av olika metoder och utifrån dem utvecklat ett förslag i de respektive offentliga stadsrummen.

Utifrån materialet som tillhandahållits av UUS samt det nya materialet som jag har samlat in och den förankrade teorin har materiella och mänskliga antaganden gjorts som redogörs för i den praktiska delen. Ambitionen med studiens olika tillvägagångssätt har varit att bilda en förståelse för hur de två utvalda stadsrummen upplevs av både makthavarna och invånarna i Skarpnäck samt hur man med olika medel kan bemöta invånarnas tankar och önskemål på ett relevant och genomförbart sätt.

För att sätta de utvalda offentliga stadsrummen i ett större perspektiv och sammanhang har jag inlett arbetet med att studera och teckna en bild av Skarpnäck som stadsdelsområde genom att titta på områdets bakgrundshistoria samt olika statistiska dokument som har varit relevanta för arbetet. Information om Skarpnäck hämtades från UUS, Stockholms hem samt Stockholm stad.

Genom att jag har integrerat olika arbetssätt såsom teori, fältstudier, intervjuer, analys och tolkning under hela processen har jag fått en bra förståelse för ämnets innebörd och de två områdenas kvalitéer och problem.

Det empiriska materialet har samlats in under årstiderna vinter och vår vilket har bidragit till att platserna inte har studerats i lövat tillstånd. Dock har jag kunnat ta del av UUS fotografier som de tog sommaren 2008 då all grönska stod i blom.

Metod och material

Teoretisk del

Litteraturen som har använts i arbetet har varit inom området social hållbarhet i relation till det offentliga stadsrummet, då detta är mitt huvudämne och har varit avgörande för min studie. Centrala författare för min studie har bland andra varit Jan Gehl, Jane Jacobs, Ulla Jørgensen, Ali Madanipour, Sören Olsson, Marianne Ohlander och Gerd Cruse Søndén.

Jan Gehl är en dansk arkitekt och professor i urban design, han är bland annat känd för sin bok *Life between buildings* från 2006, som jag har haft stor nytta av under arbetets gång. Där redogör han för människors beteende i det offentliga rummet och hur man skapar tillfällen i stadsrummet som uppmanar till möten och gemenskap.

Jane Jacobs var en amerikansk författare som hade stort intresse för samhällsplanering. Hennes mest kända verk är *The death and life of great American cities* från 1961, där hon kritiserar dåtidens stadsförnyelser och planeringsfrågor som utgjordes av funktionsseparering. Jane Jacobs förespråkade, precis som Jan Gehl, den täta staden där människor samlas på gatorna och där stadsstrukturen skapar många valmöjligheter.

Ulla Jørgensen är författare och verksam på Uppsala universitet där hon även 1996 gav ut sin doktorsavhandling *Offentlig miljö som arena och kuliss: att se, bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära plaster*, där hon reflekterar över offentlighetens betydelse.

Ali Madanipour forskar och undervisar vid universitetet i Newcastle i ämnena arkitektur, design, stadsbyggnad och planering. Han har skrivit en rad olika böcker och rapporter inom ämnet som har varit av betydelse för mitt arbete.

Sören Olsson, Marianne Ohlander och Gerd Cruse Søndén har varit verksamma vid Göteborgs universitet där de 2004 gav ut boken *Lokala torg; liv, miljö och verksamheter på förortstorg*. Boken beskriver åtta olika förortstorg där sambandet mellan torgens olika villkor och torgets attraktivitet, socialt liv och trygghet skildras.

Analytisk del

Intervjuer

Under arbetets gång har jag utfört en rad olika intervjuer som en del av mitt empiriska material. Intervjuer har genomförts med tjänstemän på Stockholmshem, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning samt med UUS och 14 invånare i Skarpnäck. Formen för intervjun har varit beroende av vem som intervjuats och vad jag har velat få ut av intervjun. Jag har utfört två semistrukturerade, en strukturerad samt en rad spontana ostrukturerade intervjuer. Alla intervjuer utfördes under våren 2011.

I de två semistrukturerade intervjuerna som jag utförde med representanter för Stockholmshem samt med Skarpnäcks stadsdelsförvaltning ställde jag vissa frågor som direkt resulterade i en intervjuform som mer liknade en diskussion än en regelrätt fråga - svar intervju. Trots att intervjupersonen var huvudpersonen i sammanhanget och var den med mest kunskap bidrog vi gemensamt till att resultatet av intervjun blev som det blev. Med semistrukturerade intervjuer menas att samma frågor ställs till de olika intervjupersonerna men att frågorna har öppna svarsmöjligheter. Detta ger personerna en chans att delge sin uppfattning om samma frågor (Kvalitativmetod). Det är avgörande att spela in en intervju som genomförs på detta sätt för att få en överblick av ett samtal där båda parter på något vis är delaktiga.

Resultaten från de två semistrukturerade intervjuerna har jag analyserat i tre olika faser. Först började jag med att noggrant gå igenom all inspelad data från intervjuerna. Utifrån det systematiserade jag intervjun och delade upp olika frågor och svar i olika kategorier. Detta gjorde jag för att materialet skulle bli mer hanterbart (Ryen 2004). Utifrån det genomarbetade intervjumaterialet gjorde jag sedan kopplingar till mitt teoretiska material.

Intervju med Stockholmshem

Stockholmshem har ett kontor i Skarpnäck och är hyresvärd för flertalet bostäder i området. På så sätt är de direkt verksamma i området och har en betydande kunskap om hela stadsdelsområdet. Intervjun utfördes för att få deras syn på och kunskap om området och för att ta reda på vad de har förändrat i stadsdelen sedan UUS gjorde sin områdesanalys 2008 samt för att få reda på vad som planeras i området framöver. Intervjun var mycket givande. Jag fick ta del av information om områdets kvalitéer och problem och om vad som hade förändrats de senaste åren samt vad som planerades att hända den närmsta tiden i området.

Intervjun utfördes den 21 mars 2011 och varade i cirka fyrtio minuter. Inför intervjun hade jag förberett en rad olika frågor och ambitionen var att följa en strukturerad plan så att jag skulle få svar på alla viktiga frågor. Jag fick svar på samtliga frågor under intervjun, dock visade det sig att jag fick ut mer information genom att inte enbart följa de frågor jag hade förberett utan att hålla ett mer fritt samtal.

Intervju med Skarpnäcks stadsdelsförvaltning

Den 22 mars 2011 träffade jag en utredare på Skarpnäcks stadsdelsförvaltning för en intervju. Även till denna intervju hade jag förberett mig med ett antal relevanta frågor. Intervjun varade i cirka en timme och var även denna mycket givande. Jag fick ta del av information både angående stadsdelsförvaltningens arbete i Skarpnäck samt om deras arbete i sin helhet. Personen jag mötte på stadsdelsförvaltningen kunde berätta ingående om de två olika offentliga platserna som jag har valt att arbeta med, då det är stadsdelsförvaltningen som har hand om den offentliga miljön i Skarpnäck.

Jag fick ta del av det arbete som redan hade utförts på vissa platser i Skarpnäck och vad som var planerat att utföras den närmaste tiden. Detta möte gav mig en övergripande inblick i hur planarbetet i kommunen fungerar och jag kände att jag fick svar på alla de frågor jag behövde få svar på och fler därtill. Ett urval av frågorna som ställdes till stadsdelsförvaltningen var de samma som ställdes till Stockholms hem. Detta bidrog till att jag fick ta del av två olika infallsvinklar från två olika verksamhetsenheter i området vilket var mycket intressant och givande.

Intervju med UUS

En telefonintervju har även ägt rum med UUS för att ta reda på hur de jobbar när de utför en områdesanalys. Denna intervju gav mig bra information och tips på hur jag kunde utveckla min platsanalys i området. Denna intervju var av strukturerad karaktär där en rad olika frågor hade förberetts inför intervjun och följdes genom hela samtalet.

Intervjuer med invånarna i Skarpnäck

Med befolkningen i Skarpnäck har jag använt mig av spontana intervjuer som i stort sätt var ostrukturerade. Detta innebär att jag spontant i samband med mina observationer frågade invånarna vad de tyckte var bra respektive dåligt med de två olika offentliga stadsrummen. Utifrån svaren på denna fråga valde jag sen att ställa följdfrågor som jag anpassade efter vilka personer som blev tillfrågade. Dessa intervjuer har jag gjort för att bilda mig en uppfattning om områdets fördelar och nackdelar och för att få invånarnas syn på de olika offentliga stadsrummen.

Jag har försökt fånga en mångfald i mitt intervjuande med invånarna då stadsdelen har en stor blandning av olika åldersgrupper, bakgrunder samt varierande sociala och ekonomiska förutsättningar. Den breda mångfalden i området var även skälet till att jag valde att genomföra ostrukturerade intervjuer. Frågorna som jag ställde utgick från den bakgrundsfakta som jag hade om Skarpnäck.

Att möta olika slags människor i sin vardagliga närmiljö anser jag har varit ett bra och givande sätt att skaffa kunskap och intryck om invånarnas olika upplevelser av de specifika områdena som jag har arbetat med.

Observationer

Vid olika tillfällen under arbetets gång har jag utfört observationer på plats i de två olika stadsrummen i Skarpnäck, vilka har haft en viktig roll i mitt empiriska material. Vid dessa tillfällen har tyngdpunkten legat på att studera människor i det offentliga stadsrummet, hur de använder det och hur rörelsemönstret har sett ut i de respektive stadsrummen. För att kunna bilda mig en bra helhetsbild av stadsrummen har observationerna utförts på olika dagar i veckan. Dock har jag endast utfört observationer under dag- och tidig kvällstid. Under observationerna har jag placerat mig på två olika ställen i stadsrummet där jag har ansett det lämpligt att sitta för att kunna täcka av hela platsen. Utifrån min placering har jag sedan fört anteckningar om människors användning av stadsrummet, hur de interagerar med varandra samt hur de rör sig i rummet. Ett viktigt hjälpmedel vid observationerna har varit att dokumentera genom fotografering.

Platsanalys

En väsentlig metod i mitt arbete har varit att utföra platsanalyser över de två stadsrummen i Skarpnäck som jag har koncentrerat mitt arbete till. I arbetet med platsanalysen har jag analyserat rummens fysiska egenskaper. De fysiska egenskaper som jag har valt att titta på har varit; rummets utformning och dimensioner, förutsättningar för aktiviteter, uppehållsmöjligheter, trygghet, tillgänglighet, grönstruktur, läge i stadsdelen, funktion och material. Utifrån platsanalysen har jag bildat mig en uppfattning angående de olika nämnda egenskapernas kvalitéer och problem. Vid varje tillfälle har jag befunnit mig i de olika stadsrummen mellan en till två timmar. Även vid platsanalysen har fotografering utgjort ett stort hjälpmedel.

Material

Områdesanalysen som genomfördes av UUS i Skarpnäck 2008 har använts för att få en överblick av stadsdelsområdets struktur, bakgrund och problematik. Genom den har jag även tagit del av vad UUS ansåg vara de stora fysiska utmaningarna 2008. På så vis har jag kunnat jämföra dagens fysiska tillstånd med hur området såg ut hösten 2008 och tydligt kunnat se om det skett några förändringar i området under denna tid.

När jag påbörjade mitt arbete i februari hade redan ett förarbete inletts som till viss del berörde ett av de stadsrum som jag valt att koncentrera mitt arbete till. Förarbetet utgjordes av ett arkitektförslag som berörde en eventuell förändring av ett gångstråk som går rakt igenom ett av de offentliga rummen som jag arbetar med. Detta material fick jag ta del av från Stockholms hem. Materialet har egentligen inte utgjort något underlag för mitt arbete förutom att det möjligtvis har fungerat som en inspirationskälla.

Av Skarpnäcks stadsdelsförvaltning fick jag ta del av en rapport om Brandparken, som är en park i Skarpnäck som byggdes om för fyra år sedan. Denna plats utgörs inte av en av de platser som jag arbetar med men den har fungerat som en inspirationskälla eftersom det är en park som enligt stadsdelsförvaltningen och vissa av invånarna som jag pratat med är en uppskattad och omtyckt park. I rapporten fick jag information om hur parken såg ut innan den omvandlades och vad invånarna hade uttryckt för önskemål i en medborgardialog som fördes i förändringsarbetet.

Diverse information från UUS angående Skarpnäck har jag fått genom möten, telefonsamtal och mejlkontakt som har upprätthållits under arbetets gång.

1. Social hållbarhet i relation till det offentliga stadsrummet

Inledning

Följande kapitel utgår från de sociala aspekterna i det offentliga rummet vid hållbar stadsutveckling. Människan står i centrum och oavsett kön, ålder, ursprung eller kulturell tillhörighet ska man ha samma förutsättningar att ta del av det gemensamma rummet. De sociala aspekterna grundar sig i hur människors behov och välmående kan tillgodoses i den rumsliga miljön. För att sätta det sociala perspektivet i ett större sammanhang inleder jag kapitlet med att på ett övergripande sätt ge en kort orientering av den svenska stadsplaneringen och framförallt av det offentliga stadsrummet.

Efter det koncentrerar jag mig på att beskriva det offentliga stadsrummet mer ingående vad gäller hur människor använder det och betar sig i det offentliga stadsrummet samt vad den offentliga miljön betyder och innebär för staden och människorna som bor i den som helhet.

För att ge en bild av vad social hållbarhet är har jag valt att i ett kortare avsnitt presentera vad social hållbarhet innebär och hur det uppstår. Social hållbarhet är bara en del av det totala begreppet hållbar utveckling, därför redogör jag på ett övergripande sätt vad även hållbar utveckling innebär.

Efter ett mer generellt resonemang av det offentliga rummet går jag in på specifika aspekter som jag anser vara av stor betydelse för den sociala hållbarheten i det offentliga stadsrummet. Avslutningsvis tecknar jag en bild av parkens och torgets betydelse i staden då dessa två stadsrum utgör mina två specifika offentliga platser i Skarpnäck.

Svensk stadsplanering

Enligt författarna i boken *Lokala torg* (2004) började den offentliga och privata rumsindelningsplaneringen i staden innan funktionalismens intåg på 1930- talet. Då planerade man för en tydlig och bestämd rumsbildning. Staden byggdes under denna tidsepok som en rad sammankopplande stadsrum. Från det privata i olika nivåer till det mest offentliga. För de boende i denna stad var det mycket tydligt vilken typ av användning de olika rummen hade och för vem de var avsedda. Gatustrukturen utformades så att det skulle vara trevligt att gå och vistas i gaturummet. På det offentliga torget placerades stadens stolthet såsom rådhuset, stadshuset och eventuellt en kyrka. Torget var även platsen för möten, uttryck och gemenskap. Staden var tydlig och lättläst för de som bodde i den, vilket kan ses som både något positivt och negativt, då miljön var välordnad för invånarna men samtidigt kunde upplevas begränsad (Olsson et al 2004).

Under modernismens och funktionalismens era ändrades planeringen och istället för en tydlig och tät rumsindelning skulle nu staden präglas av öppenhet med mycket ljus och luft. De slutna gårdarna ersattes med öppna grönytor runt lamellhusen, som är typiska exempel från modernismens arkitektur. Gatorna som innan hade varit till för folklivet blev nu större vägar som placerades en bit bort från bostäderna. Med detta sätt att planera kom man ifrån den tydliga rumsindelningen vilket bidrog till att de privata och offentliga rummen blev allt otydligare. Dock var platser som torg och parker fortfarande offentliga rum där ett offentligt liv fortfarande pågick (Olsson et al 2004).

(Nicolina Lydén)

Med grannskapsteorin som föddes på 1940- talet bildades ett stadsdelscentrum som skulle skapa det lokala stadslivet (Jergeby 1996). Den lokala miljön hade stor betydelse i grannskapsteorins planeringsepok. Begrepp som användes för att förklara grannskapsplanering var småstaden, byn och gruppsamhället. Bostäder skulle placeras i bostadsområden i likartade utföranden (Olsson et al 2004). De offentliga stadsdelscentrumen i staden skulle utgöra de platser där handel och service ägde rum vilket satte den sociala interaktionen något åt sidan (Jergeby 1996).

Efter miljonprogrammets era, där många öppna odefinierade offentliga ytor skapades, är man de senaste åren tillbaka till att planera mer intima offentliga rum som ger upphov till social kontakt mellan invånarna, vilket i sin tur påverkar människors livssituation på ett positivt sätt (Jergeby 1996).

Enligt boken Lokala torg (2004) var Skarpnäck först ut i Sverige med det postmodernistiska sättet att "bygga stad" med den europeiska stadskulturen med gator och torg som förebild. Intresset för det offentliga stadsrummet har kontinuerligt ökat sen Skarpnäck byggdes. Vanligt förekommande begrepp i dagens stadsplanering är "blandstad" och "funktionsintegrerad stad". Dessa begrepp handlar just om att ge förutsättningar för en intim stad med ett livligt offentligt stadsrum vilket innebär att man har gått ifrån den funktionsseparerade förorten som var funktionalismens förebild och som var planeringsnormen under större delen av 1900- talets första hälft (Olsson et al 2004).

Under funktionalismens era ville man bort från 1800-talets täta städer med bostäder och arbetsplatser tätt inpå varandra och idag planeras det åter igen för att skapa en förenad tät och livlig stad (Lindvall & Myrman 2001.) Detta innebär att stadsplaneringen har återgått till tanken om en blandad stad med arbetsplatser, bostäder, verksamheter, service, folk och trafik. I visionen om en blandad stad spelar strävan av att skapa ett rikt offentligt liv i staden en stor roll (Olsson et al 2004). En funktionsblandad stad med en blandning av både människor och olika strukturella platser tycks enligt Haas (2008) också främja människors välmående i större utsträckning (Haas 2008).

Västra hamnen, Malmö, (Hallplatsen.nu)

Städer utformas på olika sätt och har sina egna materiella strukturer som bildas under ett långt tidsperspektiv. Planeringen av städer grundas i en blandning av ideologiska, kulturella och ekonomiska aspekter. Det moderna finns vid sidan om det historiska i de flesta städer liksom det funktionella, det traditionella samt det "fula och fina". Stadsplaneringen har präglats av olika ideal och epoker och har inte sällan skapats av dominerande arkitekter och planerare.

Stadens miljö uppfattas på olika sätt av olika människor. Oavsett om staden anses vara vacker, oattraktiv, intressant, enformig och så vidare så är staden i ständig förändring. Det är viktigt att ta hänsyn till invånarna när en stad planeras då de besitter den bästa kunskapen om hur staden anses och uppfattas. Utifrån det är det planerarnas roll att tillfredsställa invånarna i så stor utsträckning som möjligt. Människans användning av staden och stadens struktur måste alltid ses som en gemensam utgångspunkt i utformningen av den offentliga stadsmiljön (Madanipour 2005).

Space Syntax

Inom stadsplanering finns det en mängd olika teorier som har olika utgångspunkter och värderingar. Space Syntax är en metod som används för att göra strukturella analyser av stadslandskapet. Metoden bygger på rumslig konfigurations teorier. Teorin runt Space Syntax metoden har inspirerat mig genom arbetet.

Space Syntax grundar sig på relationen mellan det fysiska och sociala i en stad samt i hur byggnaders och stadsdelars funktionalitet beskrivs. Space Syntax är en mätningss metod som beskriver och analyserar mönster av arkitektoniska utrymmen i staden. Denna metod har utvecklats av en forskargrupp vid Bartlett School of Architecture i London med Bill Hillier i spetsen.

Space Syntax strävar efter att se staden som en helhet och utgår främst ifrån hur staden upplevs av invånarna. Stadsrummens funktionalitet och användning beräknas genom dess förhållande till andra rum. Med andra ord beskriver Space Syntax hur lättillgängligt ett rum är i förhållande till andra närliggande rum. Ett rum kan upplevas funktionellt, attraktivt och välplanerat men om det inte är tillgängligt för besökare kommer rummet inte att vara användbart för invånarna. För att mäta och visualisera avståndet mellan olika platser i staden används olika kartor och grafer (Hillier & Vaughan).

Rummets sammansättning skapar och styr invånarnas rörelsemönster. Space Syntax skiljer på två olika typer av rum, det kontinuerliga och det diskontinuerliga rummet. Det offentliga rummet är det rum som kallas det kontinuerliga rummet och är det rum som representerar rörelse och förflyttning. Rum som dessa är exempelvis torg, gator och stråk. Diskontinuerliga rum är de rum där det inte är fritt att röra sig utan de som representerar vistelse och uppehåll. De är privata rum som exempelvis fastigheter och kvarter. Utifrån dessa två olika rumstyper analyseras och mäts sambandet mellan rummen med hjälp av olika mätinstrument för att sedan planera staden i syfte att bli så tillgänglig och funktionell som möjligt. I Space Syntax mäter man aldrig staden från ett ovanifrån perspektiv utan alltid från hur invånarna som rör sig i staden uppfattar och rör sig för att kunna nå olika mål i staden (3. Om space syntax).

Enligt rapporten *The City as One Thing* föredrar teorin inom Space Syntax rutnätsstäder eftersom de anses vara välordnade och strukturerade. Ett exempel på en sådan stad är Manhattan som består av ett rutnät av gator och kvarter där alla gator är relativt trafikerade av fotgängare. En sådan stadsstruktur anses av anhängare till Space Syntax vara ett tryggt stadsrum eftersom det innehåller mycket människor och ett ständigt flöde. Enligt Space Syntax behöver segregation nödvändigtvis inte vara kopplat till sociala problem utan att det är ett fysiskt inbyggt problem vilket innebär att det kommer att uppstå segregation oavsett vem som flyttar till det specifika området. Segregation hänger enligt Space Syntax ihop med bristen på offentliga platser i staden, vilket bidrar till att gemenskap och integration hämmas och aldrig får chansen att utvecklas (Hillier & Vaughan).

Det offentliga stadsrummet

Begreppet offentligt som är public på engelska härstammar från det latinska ordet populus som betyder "folket". Enligt boken *Lokala torg* (2004) har begreppet offentlighet två betydelser. Det ena handlar om frihet, öppenhet och tillgänglighet och det andra handlar om att något är gemensamt (Olsson et al 2004).

Det offentliga och privata står i relation till varandra. Det privata tillhör den enskilde och på så vis kontrollerat av den individuella personen. Det privata sägs ofta vara motsatsen till offentlighet men det skulle även kunna ses som ett komplement till det offentliga (Madanipour 2005). Från det privata kan vi kliva in i det fria och omväxlande offentliga rummet för att sedan gå tillbaks in i den mer begränsade privata tillvaron som vi själva kan ha kontroll över. Detta är ett generellt antagande av det privata respektive offentliga enligt författarna av boken *Lokala torg* (2004).

Den privata sfären behöver inte uppfattas som det trygga och kontrollerade området, vissa uppfattar den privata sfären som okontrollerbar och motbjudande medan vissa känner sig mer begränsade och inte alls friare i det offentliga rummet. Det offentliga och privata är snarare en norm som kontrollerar mycket av hur samhället fungerar (Olsson et al 2004).

Stadens rum är inte bara indelat i offentligt och privat, utan visar också en socioekonomisk uppdelning där olika etniska, kulturella och sociala grupper hittar sina speciella rum i staden som de mer än andra rum tillägnar sig (Madanipour 2003).

Enligt Madanipour (2005) spelar stadens offentliga rum en avgörande roll för stadens identitet och kvalitet. Människor identifierar ofta en stad med dess rika och attraktiva offentliga miljöer. På grund av detta har det under de senaste åren skapats en tävlingsinriktad planering av Europas städer där större städer tävlar om världens uppmärksamhet på olika sätt. Den ultimata eftertraktade offentliga miljön är enligt Madanipour (2005) ett intimt stadsrum där invånare och besökare samlas för att njuta av stadens arkitektoniska och publika kulturliv tillsammans med en generös och livlig stadspuls. Madanipour (2005) hävdar att detta är den generella synen människor har och förväntar sig av ett välfungerande offentligt framträdande rum. Detta är inte så konstigt då det alltid är dessa ytor som makthavarna lägger mest energi och finansiering på att förändra och försköna (Madanipour 2005).

I en stad finns det dock så många fler offentliga ytor som inte får samma uppmärksamhet. I stadens ytterområden finns oftast de offentliga miljöer som glöms bort, vilket leder till att de istället för att försköna området drar ner områdets rykte och känsla av trygghet (Madanipour 2005).

Den verkliga utmaningen med offentliga miljöer i städer är att förbättra kvalitén i dessa ytterområden för att på så vis även förbättra levnadskvalitén i sin helhet då många områden i stadens periferi dras med dåliga sociala förhållanden.

Nedgångna publika rum kan locka till sig vissa grupper som står utanför samhällets normer som då kan skapa otrygghet för övriga människor som vill använda platsen. En utveckling av de offentliga stadsrummen i ytterområden kan även vara en väg att gå för att förbättra den sociala integrationen och mångfalden i städer. Det publika rummet är en gemensam plats där det måste ges utrymme för alla människor. Det är människans rätt att förstå, ställa krav och delta i planeringen av den offentliga byggda miljön (Lindvall & Myrman 2001). Ett offentligt rum som tillåter olika kulturer och intressen ökar stadens medvetenhet och acceptans gentemot andra människor vilket i sin tur ger upphov till integration och mångfald (Madanipour 2005).

I boken *Lokala torg* (2004) kallar författarna offentligheten som finns på torg, gator och i parker för grundoffentlighet och med det menar de att alla har rätt att vistas där så länge man inte bryter mot de lagar och regler som samhället upprätthåller. Oftast finns det service och affärslokaler i anslutning till öppna torg där folk möts under offentlighetens förutsättning men det är dock viktigt att veta att offentligheten är allt mer begränsad på dessa angränsade platser. Med begränsad menas att man oftast måste göra eller köpa något för att få vistas på dessa platser. Den begränsade offentligheten skulle även kunna framställas som en mer skyddad offentlighet där det för många kan kännas tryggare att vistas än ute på det fria torget (Olsson et al 2004).

Aktiviteten i stadens offentliga rum påverkas mycket av hur dess omgivning ser ut. Interaktionen mellan den lokala omgivningen och de offentliga stadsrummen spelar en central roll i hur det offentliga stadsrummet fungerar. Dagens samhälle med en allt större individuell rörlighet har gjort det möjligt för nya storskaliga serviceenheter att etablera sig i utkanten av staden. De kan ofta leverera mer service än vad det lokala centret i förorten kan göra. Detta påverkar givetvis de lokala serviceenheterna som i många fall får svårt att överleva, vilket i sin tur påverkar det offentliga livet i staden eftersom många väljer att lämna det lokala centret och använda serviceenheter på annat håll (Olsson et al 2004).

Människor i den offentliga stadsmiljön

Enligt boken *Offentlig miljö som arena och kuliss* (1996) är det interaktionen mellan människor och den offentliga miljön som bildar samhället. Författaren gör skillnad på icke-fokuserad interaktion och fokuserad interaktion. Icke-fokuserad interaktion är när människor befinner sig i samma rum men inte utbyter någon närmare kontakt mer än möjligtvis blickar och gester. En fokuserad interaktion är en direkt kontakt mellan människor. Så fort man befinner sig i en offentlig miljö med andra människor så uppstår det någon form av social kontakt. Oberoende av hur den yttrar sig ska det finnas utrymme för all möjlig social kontakt i det offentliga rummet för att kunna tillfredställa olika typer av interaktion mellan människor (Jergeby 1996).

Folkliv i Barcelona

Offentlighet handlar generellt om öppenhet och tillgänglighet för alla människor. Den som besöker en offentlig plats ser ganska snart att alla människogrupper nödvändigtvis inte behöver vara representerade på de offentliga platserna. Vissa grupper har troligtvis ett större behov av den offentliga platsen såsom ungdomar och äldre. Människor som jobbar med andra människor och är offentliga i sitt vardagliga liv har troligtvis inte samma behov av den offentliga platsen. Samtidigt som folk som inte träffar människor i sitt vardagliga liv ser den offentliga platsen som ett sätt att träffa folk på. Att ungdomar rör sig mycket på de offentliga platserna, både ute och inne, är inte konstigt. Förutom att det är en plats där de kan mötas på så är utelivet ett sätt att frigöra sig från sina föräldrar och ett sätt att utforska nya upplevelser och platser (Olsson et al 2004).

Jergeby (1996) skriver att stadens offentliga rum kan betraktas som de mellanrum som kan ge upphov till att människor kan utveckla svaga sociala band. Förutsättningarna för det ligger hos såväl individernas uppträdanden i relation till varandra som hos utformningen av den fysiska miljön. Hur det sociala livet i den offentliga miljön skapas beror mycket på vilka människor som använder platsen och i vilken livssituation eller livsfas människorna som rör sig i området befinner sig i. Planering som utgår från närhet av människor i samma situation gynnar den sociala interaktionen mellan människor (Jergeby 1996). Detta kan ses som något positivt, samtidigt är det viktigt att inte sträva mot en allt för uppdelad och segregerad stad. Mångfald i den offentliga miljön har många värden och gör stadens invånare rikare på såväl kunskap som tolerans mellan varandra även om de starkare sociala banden kanske inte uppstår lika enkelt.

Uttrycket "Lika barn leka bäst" framhävs tydligt i den offentliga miljön. Jergeby tar upp att likheter mellan människor är en avgörande faktor till varför vissa människor förs samman på olika platser.

Detta bidrar till att det lätt bildas en rumslig hierarki och ett "vi" och "dem". I en offentlig miljö grupperar sig gärna barnfamiljerna, pensionärerna och ungdomarna i olika grupper och i olika miljöer, vilket beror på deras aktuella livsfas och på de likheter de har mellan sig i respektive grupp (Jergeby 1996).

Människan har en inre dragningskraft att vara delaktiga i ett rikt folkliv. Människor behöver se andra människor men har även ett behov av att själva bli sedda. Ett exempel på detta är kaféers uteserveringar som ofta har sina serveringar utåt en gata eller ett torg och detta är för att besökarna bland annat ska kunna titta på folket och livet som pågår utanför kaféets gränser. Detta skådespel skulle kunna liknas vid en teater där kafégästerna är publik och människorna utanför är själva teatern (Olsson et al 2004). Förutsättningarna för att människor ska kunna se och bli sedda är att avstånden i det offentliga rummet inte blir för stort.

I Gehls bok *Life between buildings* beskriver han att det rumsliga avståndet inte bör överstiga 25 meter om människor ska kunna få ut något av det sociala förhållandet (Gehl 2006).

Det offentliga rummet skapas av att människor har ett socialt uteliv. Utan människor skulle det offentliga rummet aldrig uppstå. Den offentliga miljön uppstår mellan husen där det sker aktiviteter av olika slag, planerade eller spontana. Många gånger tas det offentliga rummet för givet. Gator, torg och parker är en del av staden och utan dem hade staden inte upplevts som en stad. I den offentliga miljön försiggår möten mellan människor vilket gör det offentliga rummet till stadens sociala arena. Enligt Jergeby (1996) påverkas den sociala interaktionen mellan människor mycket av det fysiska rummet, hur det är utformat och hur det upplevs (Jergeby 1996). Detta kan avspeglas i många övergivna stadsrum där mänsklig aktivitet är bristfällig på grund av dåliga fysiska förhållanden.

Offentlig miljö sommar/vinter

I Sverige påverkas vi avsevärt av vädret. Vårt uteliv påverkas av vårt klimat och så gör även utemiljön. På vinterhalvåret är aktiviteter och offentlig miljö mer begränsade än vad de är på sommarhalvåret. Människors beteende förändras så fort vädret blir varmare och soligare. På vintern passerar vi i stort sett bara alla offentliga miljöer medan vi på sommaren tar oss tid till att stanna upp och njuta av en plats (Gehl & Gemzøe 2004). En offentlig miljö kan skapas för alla årstider men det är sällan något som tas hänsyn till vid planering av offentlig miljö. Årstidernas växling ska medvetet tas i beaktande när offentliga stadsmiljöer utformas så att aktiviteter kan förekomma året runt (Parkprogram Stockholm 2006).

Vad är- och hur skapas social hållbarhet?

Den hållbara utvecklingen går till stor del ut på att förändra och förvalta den miljö där människor lever. I en rapport skriven av Barron och Gauntlett (2002) kan man läsa att samhället ska främja människors samhörighet och gemenskap. Social hållbarhet uppstår när formella och informella processer, system, strukturer och relationer aktivt stödjer kapaciteten i den nuvarande och kommande generationen att skapa friska och boendevänliga samhällen. Socialt hållbara samhällen är rättvisa, präglade av mångfald, sammanhållna och demokratiska och ska bidra med god kvalitet till människors liv (Barron & Gauntlett 2002).

En av de stora utmaningar som makthavare tillsammans med stadsplanerare har är att åstadkomma samhällen som det beskrivs ovan. Det finns många olika variabler som måste fungera i ett samhälle för att uppnå det ultimata sociala hållbara samhället, en är att skapa en trygg och social offentlig miljö där det ges utrymme för mångfald, gemenskap och demokrati.

Boverkets rapport (2009) visar att en socialt hållbar stadsutveckling ska ses både som en process och ett tillstånd. Ur ett långsiktigt perspektiv handlar social hållbarhet om processer som skapar de sociala förutsättningarna för framtida generationer. Från ett mer kortsiktigt perspektiv är det dagens tillstånd som räknas där konsekvenserna av det sociala och det ekonomiska livet står i fokus (Boverket 2009). En socialt hållbar stadsutveckling karakteriseras av att hänsyn tas till olika gruppers behov, att förutsättningar för möten mellan människor finns och gynnas och att jämställdhet mellan kvinnor och män främjas. En socialt hållbar stadsutveckling ska även sträva mot en ökad integration och minskad boendesegregation (Boverket 2009).

Precis som Space Syntax metoden hävdar påstår handboken *Hållbar stadsutveckling* (Ullstad 2008), att det är viktigt i en socialt hållbar stad att alla stadsdelar hänger ihop och är tillgängliga för alla. En stad ska planeras så att det är enkelt att röra sig mellan stadens olika element. Storskalig utbyggnad och avskärmade stadsdelar kan skapa en fysisk segregation som hämmar den sociala utvecklingen i staden. En stad som kräver bilismen är inte bara resursslösande utan också en orättvis och otillgänglig stad då det inte kan förutsättas att alla har tillgång till bil. Staden ska vara blandad där en symbios av nytt och gammalt, privat och offentligt, livligt och lugnt möts. Stadens gemensamma rum måste hålla en hög kvalitet och vara utspridda över hela staden. Samtliga invånare ska ha rätt till staden och ha chansen att ta del av stadens alla sociala, ekonomiska och kulturella värden (Ullstad 2008).

Det som enligt Boverket (2009) oftast upplevs vara det största hindret för social hållbarhet är de rumsliga uppdelningarna mellan stadens olika funktioner, vilket ökar till en segregation mellan stadens invånare. Vid förnyelse av offentlig stadsmiljö är det viktigt att låta invånarna vara delaktiga och lyssna till deras åsikter då det är de som är direkt aktiva i området och som tillbringar sin tid där. För att öka ett områdes sociala hållbarhet behöver man skapa en identitet för området som kan främja invånarnas känsla av gemenskap (Boverket 2009).

En förändring av ett stadsrum ska inte ge upphov till en ändrad befolkningssammansättning utan bidra till ett ökat användningsområde för dem som redan använder rummet och verkar i dess omgivning samt locka nya brukare för att gynna en allt bredare mångfald.

Boverket har listat sex olika återkommande teman som ska tas i beaktande vid förändring av områden för att gynna den sociala hållbarheten. Dessa är; helhetssyn, variation, samband, identitet, inflytande och samverkan. Med helhetssyn menas att en områdesförnyelse ska ses som en del av den övergripande stadsutvecklingen i staden. Med variation vill man åstadkomma en blandning av funktioner, boendeformer och gestaltning. Med samband menar man att det är viktigt att sammanlänka olika delar av staden så att utanförskap hämmas. Att skapa en positiv identitet för ett bostadsområde är viktigt så att människorna som bor där kan identifiera sig med sitt område. Samverkan och inverkan betyder att ett område ska skapas efter de som bor där och att hänsyn alltid ska tas till de boendes åsikter (Boverket 2009).

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling är idag ett mycket aktuellt ämne som diskuteras i många olika sammanhang. Begreppet hållbar utveckling utgår huvudsakligen från tre olika grundperspektiv; det ekologiska, det sociala och det ekonomiska perspektivet. Hållbar utveckling uppstår när dessa tre perspektiv överlappar varandra. År 1987 arbetade FN:s världskommission fram Brundtlandrapporten, *Our Common Future*, där den kända definitionen myntades:

”Hållbar utveckling innebär en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredställa sina behov.”

Definitionen nedan beskriver ett långsiktigt perspektiv där vi bör se till våra naturresurser och säkra våra tillgångar på ett sätt så att vi som lever här idag inte behöver oroa oss inför morgondagen samt att vi kan lämna över en trygg och balanserad värld till våra barn och kommande generationer med samma möjligheter. Det är dock viktigt att inte se begreppet hållbar utveckling som endast ett tillstånd som vi ska uppnå utan främst en riktning i det ständigt pågående arbetet (Ullstad 2008).

Efter Brundtlandrapporten 1987 blev FN konferensen i Rio de Janeiro 1992 det viktiga startskottet i arbetet mot en mer hållbar värld. Under Rio konferensen antogs en handlingsplan som fick namnet Agenda 21. Denna visar långsiktiga mål, principer och normer för att uppnå en hållbar utveckling genom att eliminera fattigdom och undanröja hoten mot miljön (Regeringen 2007a).

God bebyggd miljö

Av riksdagens femton nationella miljökvalitetsmål så handlar ett om god bebyggd miljö vilket innebär att städer, tätorter och andra byggda miljöer ska utgöra goda och hälsosamma livsmiljöer samt medverka till en god regional och nationell miljö. Detta betyder att bebyggd miljö ska lokaliseras och byggas på ett miljömässigt vis så att det ger upphov till en god och långsiktig hushållning av mark, vatten och andra resurser. Attraktivitetsvärdet är också något som har en stor betydelse i detta kvalitetsmål. Det ska även finnas ett skiftande utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur, allt för att människor ska kunna utvecklas och leva ett rikt liv (Boverket 2005).

Vid planering av den byggda miljön ska det alltid tas hänsyn till hur det påverkar människors livsmiljö och hälsa liksom omgivningens natur- och kulturmiljö. En väsentlig del i god bebyggd miljö är närheten till natur- och grönområden. Grönstrukturen i staden är särskilt viktig då den bidrar till bättre luft och klimat i staden (Boverket 2005).

Hållbar utveckling är ett mycket komplext område som används flitigt runt om i världen idag. Det är ett viktigt begrepp som förmodligen är här för att stanna, därför är det ytterst viktigt att förmedla dess svåra innerbörd på ett enkelt och förståeligt vis. Det är angeläget att förstå begreppets enskilda delar men att samtidigt se till helheten för att skapa den totala hållbara utvecklingen. I detta arbete har jag koncentrerat mig på den sociala hållbara utvecklingen vilket i många fall får stå till sidan för det ekologiska och det ekonomiska perspektivet.

7 aspekter på social hållbarhet ur ett rumsligt perspektiv

Det finns många olika aspekter som ingår i den sociala hållbara utvecklingen, men för att det offentliga stadsrummet ska bli en trevlig och välfungerande social plats är vissa aspekter mer avgörande än andra. Med hjälp av den litteratur som jag har gått igenom och med den kunskap och erfarenhet som har hämtats från de två olika offentliga platser som har studerats har jag valt att beskriva sju olika aspekter som jag anser har stor betydelse för den sociala hållbarheten och för de två offentliga stadsrum som är aktuella för studien. Dessa sju aspekter är:

1. Mångfald i stadsrummet
2. Mötesplatsers betydelse
3. Aktiviteter i stadsrummet
4. Det grönas betydelse
5. Trygghet i den offentliga miljön
6. Tillgängligheten i det offentliga stadsrummet
7. Belysning i stadsmiljö

Mångfald i stadsrummet

Mångfald:

- En stad utan mångfald är ingen stad.
- En stad ska vara en plats där olika människor kan byta åsikter och värderingar och ta ställning till vem man själv vill vara och vad man vill ta avstånd från.
- Parker och andra offentliga platser ger upphov till en ökad intimare mångfald då de knyter ihop olika funktioner och aktiviteter som redan finns i omgivningen.
- Stadsrummet ska vara ett levande rum för alla medborgare oavsett kön, socialt status eller härkomst.

“I det gemensamma, det offentliga, samlas människor med skilda utgångspunkter och skapar därmed en verklighet, de befattar sig med samma föremål. Det är när den gemensamma världen endast ses ur en aspekt som den faller in”.

Jergeby 1996:52

I boken *Hållbar stadsutveckling* skriver Ullstad (2008) att städer kan ses som arenor för handel och möten mellan människor. Utbudet och mångfalden varierar beroende av bland annat stadens storlek. Med dagens teknologi spelar storleken på staden mindre roll vad gäller utbudet av exempelvis handel och kunskap, men vad teknologin inte kan ersätta är däremot den personliga interaktionen och kontakten mellan människor. Staden är en plats där demokratin ges utrymme. I det offentliga stadsrummet kan man möta människor av sin egen typ men också främlingar med annan härkomst och kultur som tillför nya idéer och kunskaper till vårt samhälle. Staden är en plats där människor kan byta åsikter och värderingar och även ta ställning till vem man själv vill vara och vad man vill ta avstånd ifrån. En stad utan en mångfald av människor och dess liv och ljud är ingen stad. Desto fler människor desto mer stad skapas (Ullstad 2008).

Jacobs (2004) skriver att parker och andra offentliga ytor inte bör ersätta mångfalden i staden och med det menar hon att en ny offentlig miljö aldrig ska planeras och anläggas där det redan är mycket liv och rörelse. Risken är då att anledningen till att människorna är där försvinner. Detta får mig att tänka på att det i många stadsomvandlingsprojekt görs försök till att bygga bort sociala problem, många gånger får det en positiv utgång men det är viktigt att göra detta med största eftertänksamhet, då även välfungerade miljöer kan förstöras av överexploatering. Jacobs skriver däremot att offentlig miljö även kan ge upphov till en mer intim mångfald då parken knyter ihop de olika funktioner och aktiviteter som redan finns runt parken. Den skapar även en mötesplats och ett trevligt inslag till alla de övriga funktioner som finns i omgivningen (Jacobs 2004).

I en stad samsas olika människor med olika livsstilar, åldrar och bakgrunder utan att egentligen umgås med varandra. Det är tillåtet att välja om man vill synas eller inte, tycka om eller inte tycka om en annan människa men hur som helst lever vi alla i samma stad och måste därför också respektera och ta hänsyn till alla (Malmö stad 2006). Stadsrummet ska vara ett socialt, levande, tillgängligt och attraktivt rum för alla medborgare oavsett kön, social status eller härkomst. Genom god fysisk planering ökar man chanserna att förverkliga detta, vilket i sin tur ger upphov till en levande och rik stad (Översiktsplan Stockholm 2010).

Mötesplatserns betydelse

Mötesplatser:

- Mötesplatser skapas där människor naturligt möts.
- Det är viktigt att skapa och planera för platser som inbjuder till uppehåll.
- Mötesplatser är viktiga för stadens integration.
- Det ska vara enkelt att förflytta sig emellan stadens olika mötesplatser.
- Mötesplatser kan ses som målpunkter i staden.

Som nämnts tidigare så väljer människor ofta att vistas i miljöer där de kan se och möta andra människor. Mötesplatser kan utgöras av många olika platser med olika kvalitéer. Caféer, gym, affärer, stråk, gator, torg, parker, med flera är sådana platser. Oftast uppstår mötesplatserna där människor naturligt möts, där deras vägar korsas, exempelvis på gatan eller i mataffären. Stadens parker är typiska platser som inbjuder till uppehåll och möte, de har uppkommit för att göra det möjligt för människan att koppla av och aktivera sig både i grupp och individuellt (Jergeby 1996).

Jacobs menar att om inte möjligheter för möten skapas i staden kommer staden att glesas ut och så småningom utarmas (Jacobs 2004). I dag rör sig stadens invånare på ett allt större geografiskt område i staden då människor oftast bor, arbetar och handlar i olika delar av staden. Människor förflyttar sig också ofta till vissa speciella platser i staden för att möta andra människor. Dessa platser utgörs oftast av torg, parker och gator och andra offentliga stadsrum. Mötesplatser och målpunkter som dessa är betydande för ökningen av den sociala integrationen (Översiktsplan Stockholms 2010) då möten ger upphov till ökad förståelse mellan människor vilket bidrar till samhällets utveckling (Malmö stad 2006).

Malmö stad definierar mötesplatser som rum där människor ges tillfälle att på ett positivt sätt utsättas för närhet av andra medmänniskor (Malmö stad 2006). Mötesplatser ökar också samhörigheten med andra människor i en stad, då man gemensamt med andra ofta kan identifiera staden med en speciell plats.

En grundläggande egenskap för att skapa bra mötesplatser, är att ingen målgrupp kan dominera någon annan. Möten skapas genom ömsesidig närhet, alla är där på samma villkor och med samma rättigheter (Malmö stad 2006).

Mötesplatser kan ses som målpunkter i staden som människor rör sig mellan, vilket innebär att förflyttningen mellan de olika mötesplatserna måste fungera på ett bra sätt. Precis som Space Syntax påstår, är det kontinuerliga rummet, det rum som kallas det offentliga rummet och som representerar rörelse och förflyttning, viktigt för att mötesplatserna ska kunna få ett sammanhang och ge upphov till integration. Att utveckla och skapa nya mötesplatser i både inner- och ytterområdena är avgörande för att staden ska bli alltmer tillgänglig för alla eftersom det finns många som inte har den möjligheten att förflytta sig. På grund av detta är det viktigt att den lokala miljön kan erbjuda människor goda mötesplatser (Översiktsplan Stockholm 2010).

Malmö stad skriver i sin rapport (2006) *Planering i Malmö* att för att kunna bevara och utveckla Malmös mål om en attraktiv och hållbar stad är det väsentligt att skapa attraktiva mötesplatser där människor får chansen att dela upplevelser med varandra. Mötesplatser som inger trivsel och nyfikenhet gör staden mer attraktiv vilket gynnar Malmös ekonomiska utveckling då fler människor möts i staden. Malmö vill skapa kreativa miljöer där invånarna kan mötas och utveckla sin kreativitet vilket har en positiv inverkan på stadens utveckling (Malmö stad 2006).

Aktiviteter i stadsrummet

Aktiviteter:

- En rik och välutformad utemiljö ger upphov till aktivitet.
- En intim stadsmiljö har bättre förutsättningar för att skapa en aktiv stad.
- Om det inte finns några fysiska förutsättningar för aktivitet i det offentliga stadsrummet kan det inte heller existera.
- Tryggheten och tillgängligheten är viktiga egenskaper att tänka på när man skapar en miljö för aktiviteter.

Gehl (2006) tar upp tre olika typer av aktiviteter som förekommer i en stad, nämligen:

- Nödvändig aktivitet
- Valfri aktivitet
- Social aktivitet

Den nödvändiga aktiviteten som finns i en stad är när människor måste ta sig till och från jobbet, skolan, affären och så vidare. Det vardagliga livet och dess alla sysslor ingår i denna kategori. Aktiviteter som dessa pågår året runt och är mycket beroende av den exteriöra miljön (Gehl 2006).

Den valfria aktiviteten är de tillfällen som är helt valfria att delta i, om tiden och platsen gör det möjligt för aktivitet så kan deltagande äga rum. Aktiviteter som tillhör denna typ är exempelvis att ta en promenad, sitta och sola sig eller stå på en plats och bara betrakta sin omgivning. Dessa aktiviteter äger rum när det finns gynnsamma förhållanden att utöva dem, exempelvis när vädret är bra och platsen tillåter det. Aktiviteter som dessa har en stark samhörighet med den fysiska utformningen. När den exteriöra miljön är primitiv ger den endast upphov till de nödvändiga aktiviteterna. I en bra utemiljö kan ett brett spektrum av aktiviteter tillåtas vilket berikar den offentliga miljön (Gehl 2006).

Sociala aktiviteter är de aktiviteter som är beroende av andra människor. Dit tillhör lek mellan barn, konversationer, möten, gemensamma aktiviteter av olika slag samt passiv kontakt. Med passiv kontakt menas att människor kan se och höra andra människor. Sociala aktiviteter kan uppstå planerat eller spontant av att människor befinner sig på samma plats vid samma tillfälle. De sociala aktiviteterna stimuleras av att de nödvändiga och valfria aktiviteterna fungera väl (Gehl 2006).

Varierande aktiviteter, Barcelona

Människors utomhusaktiviteter är starkt influerade av hur utemiljön är planerad och uppbyggd. Liksom att stadens livlighet och trygghet kan öka genom god planering kan även stadens aktivitetsutbud förbättras på detta sätt. Det finns städer med bättre och sämre förutsättningar för att uppnå en stad med mycket aktivitet. Gehl (2006) skriver i *Life between buildings* att en utspridd stad som har stora avstånd mellan byggnader inte uppmanar till social aktivitet i lika hög grad som en intim stadsplanering eftersom distansen genererar svårare använda ytor och då det ofta förekommer mycket trafik samt att de har dåligt med utrymme för fotgängare. Dessa städer hittas oftast i Nordamerika och i moderna Europeiska städer. Bristen på människor i det offentliga rummet är betydligt större i dessa städer än i en stad som är intim och har bra utrymmen för gångtrafikanter. Intima städer som oftast hittas i medelhavsländerna har många gånger en högre grad av liv och rörelse och kompletterar sin inomhusmiljö i större utsträckning med en god utemiljö. De aktiviteter som speciellt är beroende av god offentlig utemiljö är de frivilliga rekreationsaktiviteterna som de flesta människor finner nödvändiga för att kunna leva ett bra vardagligt liv. Det är speciellt dessa attraktiva aktiviteter som ofta försvinner när förhållandena i utemiljön är bristfälliga och dåligt utformad (Gehl 2006).

Undersökningar har gjorts i många städer runt om i Europa där man har sett en tydlig förbättring av den mänskliga aktiviteten i det offentliga rummet med hjälp av att stadsdelars trafik har reducerats, gator har förbättrats och planerats för gående samt att parker och torg har förskönats och skapats. Ett exempel från Australien är Melbourne där man ökade sittplatser och mötesplatser med 100% i stadens centrala delar vilket resulterade i 88% ökning av uppehåll i det offentliga rummet. Detta visar att man med ganska så små medel kan öka den mänskliga aktiviteten i det offentliga stadsrummet (Gehl 2006).

Gehl (2006) berättar i *Life between buildings* hur man 1962, när huvudgatan i Köpenhamn blev en gågata, var mycket kritisk till beslutet då det ansågs att stadsaktivitet inte hörde hemma i skandinaviska städer. Idag är denna gata alltid full av mänsklig aktivitet i form av att människor sitter, går, står, möts och umgås. Enligt Gehl (2006) bevisar detta att om det inte finns några fysiska förutsättningar för aktivitet i det offentliga stadsrummet kan det inte heller existera. Detta betyder dock inte att människan inte har ett behov av det offentliga stadslivet, vilket Gehl (2006) påstår att människan har oavsett om det handlar om nödvändiga eller valfria aktiviteter (Gehl 2006).

Utformningen och tillgängligheten till stadens olika aktiviteter är viktiga egenskaper att tänka på när man planerar för de olika aktiviteterna. Detta för att kvinnor och män i alla åldrar ska ha samma förutsättningar att utföra de olika aktiviteterna. Lika viktigt som att själva aktiviteten i sig ska kännas trygg att använda, ska vägen till och från aktiviteten också vara tryggt utformad på såväl dag- som kvällstid. Det är främst kvinnor i samhället som kan tvingas avstå från vissa aktiviteter då vägen dit känns alldeles för otrygg (Boverket 2010).

Sittplatser, en form av aktivitet

- De bör placeras i anslutning till gångstråk och aktiviteter.
- Trygga och skyddade sittplatser ökar dess användning.
- De bör vara förankrade i sin lokala miljö.
- Sittplatser skall placeras i vindfria och soliga förhållanden.
- En blandning av första och andra gradens sittplatser gynnar platsens förhållanden.

En av de viktigaste aktiviteterna i ett välfungerande stadsrum är att det finns gott om utrymme för sittplatser.

Offentliga stadsrum kräver många varierande sittplatser som kan användas både vid korta och långa uppehåll. I Stockholms parkprogram skriver man om betydelsen av sittmöjligheter. Viktigt att tänka på är att planera för sittplatser i anslutning till gångstråk så att möjligheten för vila finns för de som behöver det. Sittplatser bör även finnas där det finns någon form av aktivitet och med aktivitet menas allt från en vacker utsikt till en lekplats. Viktigt att tänka på är att det ges utrymme för rullstolsbundna och barnvagnar i anslutning till sittplatserna så att alla har tillträde till platsen. Idag finns det ett antal krav på de sittplatser som finns i den offentliga miljön. Enligt Stockholms parkprogram ska alla sittplatser vara handikappanpassade med en sitthöjd på minst 460 mm och ha armstöd som är lika långa som sitsen. Sitsen ska helst vara rak i utformningen och ha en hållbar karaktär samt att den ska vara enkel att bytas ut då påfrestningarna är stora. Materialen som används ska vara miljövänliga och färgen som används på sittplatserna ska vara stadens standard färg (Stockholms parkprogram 2006).

Att ett stadsrum har gott om sittplatser behöver inte betyda att de är bra sittplatser. Gehl (2006) tar upp diskussionen om vad god sittmiljö innebär i det publika rummet och vad som krävs för att en sittplats ska anses vara bra. Gehl inleder med att påpeka att om det inte finns bra möjligheter att sitta, tar människor sig heller inte tid för att stanna upp på en plats utan passerar den bara. Om det finns möjlighet för bra sittplatser ökar även attraktiviteten för andra aktiviteter i området såsom att prata, äta, leka, sola, titta, lyssna och så vidare, vilket gynnar platsen i sin helhet. Aktiviteter som de nämnda ovan är viktiga för att platsen i sin helhet ska uppfattas som en bra och trevlig miljö att vistas i. För att påverka dessa aktiviteter är det ett bra sätt att tillföra goda sittmöjligheter (Gehl 2006).

Människor väljer varsamt sin sittplats. En sittplats som är placerad så att stolsryggen står längsmed en vägg eller något liknande föredras exempelvis framför en sittplats som är placerad mitt i en öppna miljön. Individen vill kunna känna sig trygg och skydda sig från att något kan ske bakom ryggen. Det är viktigt att planera varje sittplats med noggrannhet och eftertanke. Varje sittplats bör ha en god kvalitet som är förankrad i sin lokala miljö. En sittplats ska ses som ett rum i rummet och ska bilda ett speciellt mikroklimat i den totalt upplevda miljön (Gehl 2006).

När människor slår sig ner i det offentliga stadsrummet är det i stort sett alltid för att få någon form av upplevelse av den valda platsen. Det kan vara allt från att komma åt solen, skydda sig från vinden till att studera folklivet som pågår på platsen. Viktiga faktorer att tänka på för att människor ska få den där upplevelsen är att placera sittplatsen på rätt sätt. Här i norr där vi har ett relativt kallt klimat med en hel del vind vill man sällan slå sig ner i skuggan alltså är det viktigt att skapa sittplatser i soliga och vindfria förhållanden (Gehl 2006).

Olika grupper i samhället har olika krav på sittplatser. För yngre människor spelar det oftast ingen roll vilken utformning sittplatsen har, de kan slå sig ner på marken, på en blomkruka, en mur, en trappa, en fontän och så vidare medan äldre människor hellre föredrar riktiga sittplatser i form av en bänk eller en stol. Detta medför att det är viktigt att skapa olika sorters sittplatser i en offentlig miljö så att olika människor stannar upp och upplever platsen.

Variationen av sittplatser skapar även mer liv och ger själva platsen ett allt intressantare uttryck. Gehl (2006) delar upp de olika sittplatserna i första och andra graden av sittplatser. Den första graden av sittplatser är de faktiskt utformade platserna som bänkar och stolar. Det bör alltid finnas ett visst antal sittplatser av denna karaktär i en offentlig miljö så att människor med behov för riktiga sittplatser kan vistas på platsen. Dessa sittplatser ska vara strategiskt och noggrant placerade. En bra regel är att dessa typer av sittplatser längs gator och stråk ska finnas varje 100 meter. Den andra graden av sittplatser är alla andra elementen i den offentliga miljön som kan fungera som en sittplats, som exempelvis trappor, socklar, murar, trädstammar, statyer och fontäner, för att nämna några.

En välutformad plats bör ha ett begränsat antal första gradens sittplatser och ett stort antal av den andra gradens sittplatser. Detta ger platsen ett brett användningsområde då många får chansen till att sitta ner när det är mycket folk men att platsen samtidigt inte uppfattas folktom och deprimerande med tomma bänkar när det är måttligt med besökare på platsen. Dessutom ger en varierande miljö med olika sorters sittplatser upphov till en alltmer spännande och attraktiv plats (Gehl 2006).

Första gradens sittplats

Det grönas betydelse

Grönska:

- Stadens naturvärde har en stor social betydelse för människorna i staden.
- Att integrera naturen i stadsmiljön bidrar till ett spännande och attraktivt uttryck.
- Det gröna gynnar den biologiska mångfalden.
- Planera för vattenmiljöer i staden.
- Det gröna i staden har stor inverkan på människans hälsa och välmående.
- Närheten till naturmiljön är viktig.

Stadslandskapet som omsluts av naturlandskapet gör alltmer intrång i den naturliga miljön då städer växer sig allt större. Det är viktigt att en hållbar stadsbyggnad förhåller sig väl till det omgivna landskapet då stora delar av det naturliga landskapet måste bevaras för dess betydande natur- och kulturvärde.

Stadens naturvärde har inte bara ett ekologiskt värde utan har en stor social betydelse för människorna i staden. Den gröna staden med dess parker och trädgårdar samt dess omslutande skogar, vatten och ängsmarker har en betydande roll för invånarnas välmående. Enligt dagens hållbara stadsbyggnadsteori ska staden både vara grön och tät. Hur förhåller man sig till detta? Hur ser samspelet mellan täthet och grönska ut? Det är viktigt att studera stadens struktur ur ett helhetsperspektiv och inte bara se till den specifika platsens värde utan att studera vad platsen kan bidra med för hela stadens utveckling och innebörd. Offentliga ytor som inte behandlas på detta sätt bidrar oftast till att verka som barriärer i staden som i stället för att sammanbinda staden ger upphov till oanvända mellanrum (Ullstad 2008).

Stadens gröna inslag har stor betydelse för människans hälsa och välmående både på ett psykiskt och fysiskt sätt. Forskning har exempelvis visat att det räcker att bara vistas en liten stund i det gröna för att sänka puls och blodtryck, öka koncentrationsförmågan, sova bättre och få ett allmänt bättre socialt liv. Stadens träd bidrar till en alltmer hälsosam miljö att vistas i, då de renar luften, dämpar vinden och bullret samt ger upphov till ett stabilt klimat (Ullstad 2008). Växtligheten i staden bidrar till ett livligt och lättsamt stadsrum att vistas och trivas i. Grönstruktur behövs också för att skapa en lugn och behaglig miljö i den annars ganska hektiska stadsmiljön (Movium).

Att bo och leva nära naturen är ett privilegium som vi i Sverige har. Att vistas i naturen måste ske med största respekt och omtanke så att viktiga naturvärden inte förstörs. Det gäller också att underhålla och ge den natur som vi har runt om i våra städer de bästa förutsättningarna för att kunna öka den biologiska mångfalden.

Genom att skapa olika grönområden i städerna kan man ge upphov till att olika insekter, fåglar och växter förökar och etablerar sig. Vatten i den offentliga stadsmiljön är inte något vanligt förekommande men genom att anlägga en mindre damm ges stora förutsättningar till diversitet i djurlivet samt att symbiosen mellan gröna och blåa inslag i stadsmiljön ger ett socialt och trevligt uttryck (Naturskyddsföreningen).

För att uppnå en hållbar stadsutveckling måste stadsplanering handla om en avvägning mellan bebyggelse, infrastruktur, det sociala och det kulturella nätverket samt natur. Att anlägga mycket grönområden i staden skapar nödvändigtvis inte en bättre stadsmiljö men med en god integrerad natur i den bebyggda miljön som håller hög kvalitet skapas lättare en välfungerad stad med goda förutsättningar att framkalla en hållbar tillväxt och välfärd.

Enligt Boverket innefattar den bostadsnära naturen tre olika aspekter som alltid bör beaktas när det byggs nya områden eller vid förvaltning av befintlig miljö. Dessa tre är:

- Tillgång: Hur ser den faktiska tillgången till naturen ut i bostadsområdet?
- Näbarhet: Hur tillgänglig är den bostadsnära naturen?
- Kvalitet: Hur välfungerande och bra är den bostadsnära naturen?

Dessa tre aspekters betydelse kan variera beroende av vilket bostadsområde det gäller (Boverket 2007).

Den bostadsnära naturen innebär den naturtillgång som angränsar till en bostad. Dess främsta utgångspunkt är att den ligger nära bostaden och kan fungera som en naturlig grön plats i det vardagliga livet. Bostadsnära natur kan utgöras av olika karaktärer. Boverket listar olika exempel på bostadsnära natur, vilka är; bostadsgården, närparker, grönmark mellan husen, stadsparker eller angränsade ängsmarker. Begreppet natur i detta sammanhang kan omfatta både naturlig natur och anlagd natur, även vatten och stränder ingår i detta begrepp. Det ska vara möjligt att nå den bostadsnära naturen till fots från bostaden. Forskning har visat att längsta möjliga avstånd till naturen kan vara 300 meter för att man ska vara beredd att gå till ett naturområde och för att det ska användas ofta. Därför betraktas all naturmiljö som befinner sig inom 300 meters avstånd från bostaden som den bostadsnära naturen. Den bostadsnära naturen har större betydelse för vissa människor än andra. Grupper som barn, funktionshindrade, äldre och sjuka använder den bostadsnära naturen i större utsträckning än andra grupper i samhället (Boverket 2007). På grund av att just dessa grupper använder platserna mest är det av största angelägenhet att de är lättillgängliga och noggrant planerade så att alla har möjligheten att vistas där.

Trygghet i den offentliga miljön

Trygghet:

- Folkfyllda gator.
- Att kunna röra sig säkert och fritt i staden.
- Igenkännande av en plats.
- Att känna sig välkommen.
- Överblickbarhet.
- Att grönska är planterad med noggrann eftertanke.
- Att gångstråk och aktiviteter är välutformade.

Förutsättningarna för en välfungerande stadsdel är att man kan känna sig trygg och säker i den offentliga miljön (Jacobs 2004). När den privata sfären lämnas och man kommer ut i den offentliga miljön minskar människans möjlighet till kontroll och överblick. Ju mindre bekant miljö desto mer osäkerhet till den fysiska miljön och andra människor infinner sig. Det vi människor måste göra när vi befinner oss i dessa osäkra miljöer är att lita på att de formella regler och lagar som finns i vårt samhälle efterföljs. Med större kunskap och kännedom om ett område uppstår en känsla av säkerhet som bidrar till att ett deltagande i den offentliga miljön uppstår. Oftast infinner sig otryggheten när mörkret faller. En plats som på dagen används i stor utsträckning och som känns som en trygg miljö att vistas i kan byta skepnad helt under mörkrets timmar (Jergerby 1996).

Främmande människor kan ses både som en trygghet och ett hot men generellt framstår en folktom stadsdel som en otrygg plats att vistas i. En stadsdel som inte har något folkliv brister med all säkerhet på fler punkter än bara tryggheten men det krävs inte mycket för att människor ska överge en plats. Om ett rån förekommer på en gata kommer denna gata med all säkerhet att bli stämplad som en otrygg gata i en lång tid framöver (Jacobs 2004). Att ha kontroll över en plats genererar känslan av trygghet, dock behöver inte detta betyda att man känner alla människor i sin omgivning utan bara att man är medveten om att de finns där (Listerborn 2002).

Jacobs listar tre olika kriterier för att stadsrummet ska upplevas på ett säkert sätt;

- Det måste finnas tydliga gränser mellan privat och offentligt så att människor känner sig trygga i var de ska befinna sig.
- Ögon på stadens offentliga rum bidrar till en känsla av trygghet. Byggnaderna längs med de offentliga rummen med fönster och entréer utgör dessa ögon och måste därför alltid vara vända utåt mot stadsrummet för att kunna generera denna trygghet.
- Stadens olika offentliga miljöer måste dessutom användas kontinuerligt och ha en hög koncentration av människor så att det finns många ögon ute på gatorna samt så att de ögon i byggnaderna runt omkring lockas att titta ut som ett vakande öga.

Dessa egenskaper bygger på att det ska finnas en självständig övervakning i städerna. De offentliga miljöerna måste kunna generera en trygg miljö i staden och kunna skydda alla de vänliga och fredliga människor som använder de offentliga platserna (Jacobs 2004).

En trygg stadsmiljö värdesätts högt av generellt alla människor. En trygghetsplanering bör integreras i all sorts planering i staden då oroskänslan av att inte känna sig trygg påverkar människors vardagsliv. Enligt Stockholms översiktsplan har en undersökning visat att det framförallt är äldre och kvinnor i samhället som känner sig otrygga och oroar sig för att bli utsatta för brott i sin lokala stadsmiljö. Genom befolkade och livliga offentliga platser i staden minskar enligt undersökning denna känsla av oro (Översiktsplan Stockholm 2010). Även en bred mångfald bland befolkningen ökar känslan av trygghet i det offentliga rummet i större utsträckning än en homogen grupp av människor, detta framhävs särskilt om man inte ingår i den enhetliga gruppen. Chansen att passa in och känna sig trygg är lättare bland ett folkfyllt stadsrum med olika människor där man kan känna sig anonym än i en glest befolkad stadsmiljö där en speciel grupp av människor är överrepresenterade (Boverket 2010).

I en undersökning som gjorts i Stockholm har det visat sig att innerstadsbor känner sig otryggare i förorterna medan förortsbor känner sig otryggare i innerstadsmiljön. En ökad trygghetskänsla i detta sammanhang hade kunnat skapas med en ökad integration mellan stadens olika stadsområden (Översiktsplan Stockholm 2010). Oftast handlar otryggheten som nämnts tidigare om ovisshet om ett område eller om sina medmänniskor. Med ökat informationsutbud i ens närområde och en god fysisk trygghetsplanering hade mycket av otryggheten kunnat dämpas.

I Boverkets rapport (2010) *Plats för trygghet* kan man läsa att en undersökning som gjordes 2009 visar att var sjätte person upplever det otryggt på kvällar och nätter och går inte gärna ut under dygnets mörka timmar. Andelen kvinnor respektive män som känner sig rädda är märkbart olika. Kvinnor känner sig fyra gånger mer otrygga än vad män gör. 26 % av kvinnorna och 6 % av männen uttryckte otrygghet i sin bostadsmiljö. Det finns även ett starkt samband med var man bor. Det visade sig att människor som bor i resursstarka områden känner sig tryggare än människor som bor i resurssvaga bostadsområden, dock kvarstår fortfarande skillnaden mellan könen (Boverket 2010).

Enligt Boverket (2010) är det viktigt att mötas av en välkomnande offentlig plats, då detta ökar känslan av trygghet och välmående bland besökarna. Därför är det viktigt att skapa tydliga entréer som öppnar upp och välkomnar människor till platsen. Det är också viktigt att tänka på att entréerna fungerar året om och dygnet runt.

Ett enkelt sätt att påverka den offentliga tryggheten är att hålla ett område helt och rent. En attraktivare miljö används i större utsträckning och med mer folk i stadsrummet ökar som nämnts tidigare trygghetskänslan i sin helhet. Den gröna offentliga miljön uppfattas oftast på ett positivt sätt under dygnets ljusa timmar men när mörkret faller på ändras denna uppfattning av de flesta människor då grönområden tillhör de platser där människor helst inte spenderar sin tid efter mörkrets inbrott (Boverket 2010).

Parkers växtlighetskaraktär skiljer sig mycket åt och påverkar på så sätt människors trygghetskänsla i olika utsträckning. Enligt en studie visar det sig att de platser som på ett fysiskt sätt upplevs mest trygga är de platser som är mest kala och har lite växtlighet. Dessa platser utgörs av helt öppna platser där överblickbarheten är stor och flyktvägarna är många. Samtidigt som öppna platser som dessa upplevs trygga uppmanar de inte till stimulans för våra sinnen och bidrar inte till ett ökat välmående (Boverket 2010). Detta innebär att man måste kunna skapa stadsmiljöer som inger både trygghet och attraktivitet.

Träd och buskar i anknytning till offentliga platser kan upplevas som något positivt under våren och sommarens ljusa kvällar och nätter samtidigt som de kan bidra till otrygghet och rädsla i vinterns mörker. Plantering i offentliga stadsrum måste ske med noggrann eftertanke samt att planering och hänsyn måste tas till växters olika utseende beroende av vilken årstid det är. Andra egenskaper som kan påverka tryggheten i det offentliga stadsrummet är placering av bänkar och gångstråk. Att bli iakttagen av de människor som sitter på bänkarna kan upplevas lika otryggt som det kan inge en viss trygghet. För att motverka att det upplevs otryggt kan man enkelt vinkla bänkarna så att de inte är placerade rakt ut mot det offentliga rummet. Gångstråk ska inte vara inbäddade i grönska utan de ska vara överblickbara, möjligheten att välja mellan olika gångstråk ska också finnas för att öka tryggheten. Gångstråk mellan viktiga målpunkter i staden ska helst placeras i anslutning till bebyggelse då det uppfattas tryggare att vistas där det finns andra människor. Gångvägarna ska tydligt visa vart de leder, det ska inte finnas några onödiga vinklar och vrån där man inte kan se vad som döljer sig bakom, vilket även gäller för cykelvägar. De ska även vara tydliga och sammanhängande och all skyltning ska vara synligt placerad så att trafiken tydligt vet vad som gäller. Materialet på både gång- och cykelstigar är viktigt, det ska vara enkelt och säkert att ta sig fram för både cyklister och gångtrafikanter under årets samtliga årstider. Även cyklister ska ha möjligheten att välja alternativa vägar, allt för att öka trygghetskänslan (Boverket 2010).

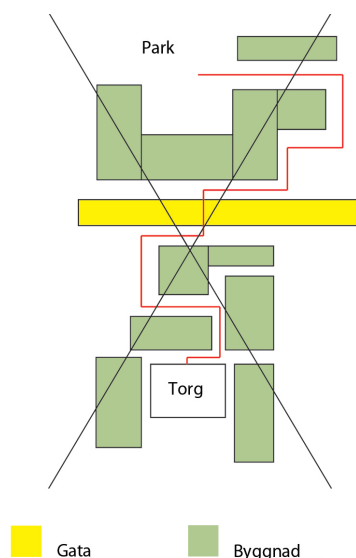
Tillgängligheten i det offentliga stadsrummet

Tillgänglighet:

- Alla ska ha tillträde till platsen.
- Tydliga och välkomnande entréer och gångstråk underlättar orienterbarheten till platsen.
- Torg och andra offentliga ytor bör placeras i anslutning till andra välbesökta platser.
- Vikten av god framkomlighet och orienterbarhet i stadsrummet är av stor betydelse.

Hur människor upplever den offentliga stadsmiljön beror till stor del på hur tillgänglig miljön är. Dock kan upplevelsen av staden vara helt annan än vad verkligheten egentligen är. Ett exempel på detta kan vara att människor upplever att grönska och parker är en brist i staden fastän det egentligen finns gott om grönområden. Denna uppfattning kan bero på att tillgängligheten i rummet är bristfällig. Omfattningen av tillgång till parkerna kan ökas med tydliga och många entréer till platsen samt att andra offentliga ytor placeras i anslutning till platsen såsom gator, torg och serviceenheter. Det är även viktigt att skapa tydliga stråk och gator som är försedda med övergångsställen som leder in i parken (Sociotophandboken 2003). Traditionellt sett mäts avstånd i någon form av enhet men det kan även mätas topologiskt genom att räkna antalet stadsrum som behövs passeras för att nå parken. Detta mätsätt är det som används i Space Syntax som beskrevs i ett tidigare avsnitt. Om vägen till det offentliga rummet är komplicerad och lång är risken mycket stor att man drar sig för att ta sig dit. Åter igen är det viktigt att titta på helheten av tillgängligheten i stadsdelen för att åstadkomma fullständig tillgänglighet i ett specifikt stadsrum.

Tillgängligheten handlar även om vem som har tillträde till platsen. Har samtliga invånare tillträde eller har platsen en viss begränsning? För att tillgängligheten ska bli total måste alla kunna ha tillträde till platsen. Tillgänglighet kan även mätas i andra faktorer såsom i framkomlighet, orienterbarhet och trivsel. Om alla ska ha tillträde till en plats måste den också utformas på ett sätt så den är framkomlig för alla, även äldre och funktionshindrade. Framkomlighet och orienterbarhet i stadsmiljö förbättras med hjälp av tydliga och bra gångstråk. Det är även viktigt att tänka på att placera ut sittplatser längs med gångvägar så att det finns en möjlighet till vila. Tryggheten är också helt avgörande för att människor ska vilja befinna sig på en plats och på så sett uppfatta den som tillgänglig. Som nämns i det tidigare avsnittet är det många olika faktorer som påverkar människors trygghetskänsla. Trafik, dålig sikt, mörker, dålig planering, utformning och ödslighet är några faktorer som absolut kan bidra till platsens brist på tillgänglighet (Sociotophandboken 2003).

Genom att öka platsens tillgänglighet ökas också platsens användande.

Belysning i stadsmiljö

Belysning:

- Med ljus upplevs en miljö mer orienterbar, attraktiv, trygg och säker.
- Belysning förstärker rummets karaktär och känsla så att det upplevs på ett positivt sätt.
- Belysning bör placeras så att omkringliggande miljö uppfattas ljusare.
- Färger och detaljer blir allt tydligare.

Att tillföra belysning i ett offentlig stadsrum bidrar till att platsen upplevs mer orienterbar, attraktiv, trygg och säker. Det finns flera olika sätt att belysa en plats på. Belysningen får dock inte ta övertag av själva platsen utan den ska förstärka platsens karaktär och känsla så att stadsrummet upplevs på ett bra sätt (Stockholms parkprogram 2006).

Valet av ljuskälla är helt beroende av den specifika platsen och vad den ska belysa, oftast kräver en plats olika typer av ljuskällor som riktar ljuset på olika sätt.

Parker upplevs oftast som stadens mörka och otrygga platser under nattetid, därför är det viktigt att tänka på platsernas utformning även under dygnets mörka timmar. Belysning bidrar till en ökad känsla av trygghet men gör inte nödvändigtvis själva platsen tryggare i realiteten, vilket är viktigt att tänka på när den utformas. Upplysta platser bidrar inte bara till att den enskilda platsen blir upplyst utan till att även omkringliggande miljö uppfattas ljusare och därmed även tryggare i de flesta fall (Stockholms parkprogram 2006).

För att lysa upp ett större område krävs det antingen mer belysning eller högt uppsatt belysning placerat på cirka åtta meter höga stolpar som sprider sitt sken på ett utbrett område vilket ökar känslan av en öppen plats. Det samma gäller för gång- och cykelstigar. Att enbart lysa upp vägen inger en känsla av att man går eller cyklar i en tunnel. Om man istället väljer belysning som sprider ljus runt omkring så ökar trygghetskänslan betydligt då överblickbarheten blir allt större (Boverket 2010).

Med rätt ljuskälla i det offentliga rummet blir det lättare att uppfatta färger och detaljer i den mörka miljön. Att belysa ett gångstråk genom en park skiljer sig från att belysa en trafikerad väg. Belysningen ska ha en anpassad effekt, ljusfärg och temperatur i förhållande till sin omgivning och den specifika ytan som ska belysas. Ur ett ekonomiskt och ekologiskt förhållningssätt är det viktigt att hushålla med resurser och inte använda mer ljus än vad som är nödvändigt. Dock är det viktigt att inte vara sparsam med belysning när det gäller att öka den mänskliga tryggheten och underlätta för det mänskliga seendet (Boverket 2010).

Torget i staden

Hur det känns att befinna sig på ett torg beror på torgets karaktär och utformning. Mycket hänger ihop med hur torget fysiskt är uppbyggt, finns det någonstans att sitta, finns det lekmöjligheter för barnen, är det en attraktiv och trygg plats och så vidare. Det är många faktorer som spelar in för att människor ska trivas (Olsson et al 2004).

Torget ska kunna ta hand om många av de aktiviteter som kräver plats i staden. Formen och dimensionen av torgytan är faktorer som är avgörande för att människor exempelvis ska vilja stå, sitta och göra olika fysiska aktiviteter i rummet. En bra och strukturerad stad ska bestå av en blandad uppbyggnad av gator som uppmanar till rörelse och torg som möjliggör för uppehåll i stadsrummet. Gehl (2006) pratar om Köpenhamn i sin bok *Public space public life Copenhagen*, på följande sätt:

“That Copenhagen has a great number of attractive space is strongly reflected in the way the city is used, and is a major factor in way the city is so popular and loved by its users.”

(Gehl & Gemzøe 2004:26)

Gehl (2006) listar en rad olika faktorer som enligt honom är avgörande för hur intensiteten av användandet på torget är och dessa faktorer är; läge, form och dimension, estetiska kvalitéer, utsikt, klimat, detaljer och möblering, antalet sittplatser och dess placering på torget (Gehl 2006).

Enligt Gehl & Gemzøe (2004) har tillgången till antalet attraktiva torg i staden stor inverkan på hur människor i allmänhet trivs i staden och hur många som spenderar tid i utemiljön. De senaste tjugosju åren har människor som vistas i Köpenhamns offentliga utemiljö ökat med 350 procent, under samma period har även bilfria ytor och torg i Köpenhamn följt samma ökning, vilket innebär att varje gång som Köpenhamns stad har ökat den bilfria ytan med 14m² så har en ny person anslutit sig till det offentliga rummet. Detta gör att det finns ett starkt samband mellan bilfriaytor och det aktiva användandet av stadens offentliga ytor (Gehl & Gemzøe 2004).

Torgmiljö, Barcelona

Torget är en plats med många funktioner. Det är en plats där man kan uträtta ärenden men det är även en plats där man träffar andra, umgås eller bara betraktar andra människor. Alla kan ha olika uppfattningar om vad ett torg ska innefatta men en gemensam bild är att torget ska vara en social mötespunkt i staden (Gehl & Gemzøe 2004).

Ett torg kan spela en viktig identitetsskapande roll för ett samhälle. Ett samhälles torg har oftast en stor betydelse för människorna som bor där. Betydelsen utgörs både av ett praktiskt, socialt och identitetsmässigt perspektiv. Förortstorget är för många en del av det vardagliga livet. Men kommer det alltid att vara så? Då mycket av förorternas service läggs ner kommer torget möjligen inte ha samma betydelse i framtiden. Som en följd av att verksamheter i anslutning till torget försvinner kan torg istället uppfattas som övergivna och otrygga platser som bara utgör barriärer i staden. Ett torg ska vara en attraktiv och livlig plats annars kan platsen lika gärna användas till ett annat ändamål. Torg ska vara överblickbara vilket i sin tur skapar trygghet. Rörelsen på torget ska fördelaktigt samspela med de aktiviteter som finns på torget såsom sittplatser eller andra uppehållsmöjligheter. Detta ger upphov till attraktiva stadsrum som invånarna gärna besöker (Olsson et al 2004).

Parken i staden

Stadens liv representeras av rörelser av olika slag, oftast kopplas detta rörelsemönster ihop med människor som är på väg någonstans och stadens gator underlättar dessa förflyttningar genom staden. Det finns dock andra sätt att se på rörelse i staden. Platser för aktivitet, rekreation, upplevelser och möten utgör också en form av rörelse. Typiska platser för dessa aktiviteter är parker och torg. Stadens parker har en stor betydelse för såväl stadens struktur som för människor och miljö. En stadspark planeras oftast utifrån olika funktioner. Vissa parker ska fungera som ett rekreativsområde medan andra ska stimulera till samvaro och framkalla en upplevelse av attraktivitet och natur (Jergeby 1996).

Dock har det visat sig att även om parker planeras och utformas på bestämda sätt så används de av människor på olika sätt beroende av vem som använder platsen. Man leker, tränar, vilar, solar, rastar hunden och så vidare. Därför är det viktigt att se parken som en mångfunktionell plats när den planeras och att den utformas så den är tillgänglig för alla men samtidigt ger upphov till olika aktiviteter som passar olika individer (Jergeby 1996).

Historiskt sätt så är parken till för att kunna fly ifrån den smutsiga staden, till en naturlig och lugn miljö. USA antog i början av 1900-talet ett parkprogram som skulle strukturera människans fritid. I parkerna skulle de hårt förvärvsarbetande männen kunna utföra olika sorters aktiviteter, oftast olika idrotter under relativt styrda former. Parkerna skulle också vara till för barnen. Gatan hade alltid varit det stadsrum som var mest attraktiv för barn och ungdomar men detta rum ansågs nu som en fara. Parken betraktades som en bra och säker miljö som dessutom befriade föräldrarna och bilförare från oro. Runt 1960-talets början hade behovet av rekreationsytor blivit ett allmänt behov och i samband med allt nybygge skulle det i anslutning även uppföras en park eller ett grönområde (Jergeby 1996).

Slottsparken i Malmö (Stubbegard.se)

Idag är parken ett ställe i staden som uppmanar till aktivitet, vila och uppehåll. Parken finns för att ge människan avkoppling och lugn tillsammans med en natur- och skönhetsupplevelse. Parkerna finns också till för att tillfredsställa människans behov av att se och bli sedd. Enligt boken *Offentlig miljö som arena och kuliss* (1996) uppfattas generellt mindre parker som en plats för barn och pensionärer medan större parker i större utsträckning används av alla olika åldersgrupper. Parker som är större och präglas av mycket natur ger även ofta upphov till mer varierande aktiviteter medan parker som ligger i anslutning till en gata eller ett torg mer är en trevlig plats att titta på och passera (Jergeby 1996). Ett exempel på en sådan plats är kyrkogården vid Gustav Adolfs torg som leder från torget till Fersens väg på andra sidan. Denna plats har många egenskaper av en park trots att det är en kyrkogård men det är ingen plats man uppehåller sig i utan den passeras enbart genom ett gångstråk.

Jane Jacobs (2004) hävdar att parker behöver människor som befinner sig i direkt anslutning till dem för att de ska användas. Om det inte finns något som drar människor dit kommer parken endast att användas sporadiskt och kan då upplevas som en folktom och otrygg miljö (Jacobs 2004). Impopulära parker skapar ofta problem i en stad, dels för att de tar upp onödigt utrymme i staden men även för att omgivningen runt omkring också kan få negativa effekter. En park som är övergiven och otrygg påverkar området runt omkring så att gator och annan offentlig miljö också känns farlig och otrygg att vistas i. I en liten stad kan detta få omfattande konsekvenser. En park som upplevs monoton och livlös avskräcker liv och rörelse, i städer är det folklivet och variationen av användare som lockar till sig ännu mer folkliv (Jacobs 2004).

Parken kan ses som stadens offentliga trädgård och en förlängning på människors vardagsrum där en mängd olika upplevelser och aktiviteter kan förekomma. På så vis är det bra om parken kan skapas så att det finns utrymme för flexibilitet i olika avseenden. En park kan vara flexibel på så sätt att det finns olika rum i rummet men den kan även vara utformad så att samma miljö kan förändras beroende av vilken aktivitet som ska förekomma i parkrummet. En mötesplats för äldre kan kombineras med en lekplats för yngre, ett installerat konstverk kan användas enbart av betraktarens ögon men kan också kombineras med att fungera som en lekmiljö eller en sittplatsmiljö där picknick, möten och evenemang kan äga rum. Variationen av naturlig miljö och anlagd miljö behövs också tas i beaktande vid planering av parker. Dessa två kan likväl kombineras som de kan vara helt skilda från varandra (Parkprogram Göteborg).

Om en park inte kan uppnå en mångfald genom närliggande aktiviteter måste man se till så att själva parken drar folk och då skapa en specialiserad park som Jane Jacobs uttrycker sig. Detta betyder att en mångfald av användningsområden medvetet måste införas i parken för att få ett jämt flöde av olika människor. Vilka dessa användningsområden ska vara är helt beroende av platsens placering och utformning men det finns vissa särskilda aktiviteter som enligt forskning ger upphov till många besökare. Faktiska användningsområden såsom badplatser, fiske, idrott, tivoli, teater och musikaktiviteter har visat sig vara sådana populära dragningskrafter (Jacobs 2004).

Stadens parker är en viktig del av staden. De ger staden en identitet och skönhet i kontrast till stadsmiljöns annars ganska kala och hårda ytor. Dessutom påverkas människors välmående samt stadens luftkvalitet och klimat på ett positivt sätt. Faktorer som dessa gör staden till en attraktivare livsmiljö vilket i sin tur gynnar stadens markvärde och bidrar till en ekonomisk tillväxt. När en park planeras och anläggs är det inte formgivningen i sig som är viktig utan vad man kan uppnå och vilka värden som kan skapas genom en god design (Parkprogram Stockholm 2006). Det är viktigt att tidigt integrera parkerna i stadsplaneringen då utgångspunkten i stadsplanering är att skapa en god bebyggd miljö i sin helhet. När en park utformas är det viktigt att titta på dess kvalitativa egenskaper då det är dessa som efterfrågas av användarna och inte själva ytorna i sig. Olika användare har återigen olika behov så det är viktigt att tänka på alla grupper i samhället.

Park- och grönområden finns benämnda på olika sätt i Stockholms parkprogram. Ett natur- och friluftsområde är större än 50 hektar och består av ett blandat landskap med både växtlighet och vattenområden. Stadsdelsparker är mellan 5-50 hektar och bör kunna nås inom 500 meter och kan vara av skiftande karaktär. Den sista benämningen är kvartersparker som är mellan 0,5-5 hektar och de bör nås inom 200 meter, dessa är också av olika karaktär men ska kunna erbjuda olika aktiviteter för de närboende (Parkprogram Stockholm 2006).

Parker har stor betydelse för folkhälsan då det är i parker mycket motion och rekreation kan förekomma. Förutom alla sjukdomar som kan förhindras med hjälp av olika aktiviteter så har forskning visat att bland annat koncentrationssvårigheter och sömnbrist kan hämmas med hjälp av kontinuerlig aktivitet. Det har även visat sig att om sjuka människor får tillgång till natur så ökar chansen för ett tillfrisknande mycket fortare, därför är det mycket vanligt förekommande att parker anläggs i anslutning till sjukhus och ålderdomshem. Mycket forskning tyder också på ett starkt samband mellan naturen och människors mentala hälsa. Dagens stressiga samhälle har ett behov av den naturliga miljön där människan kan få en chans att återhämta sig från alla sina vardagliga måsten (Parkprogram Stockholm 2006).

När parker byggs om och skapas på nytt räcker det inte att ta hänsyn till vad som finns i parken utan även till var de placeras och hur vägen till dem ser ut. Stadens grönområden tillsammans med infrastruktur och bebyggelse skapar tillsammans den fullständiga staden. Det är viktigt att tänka på att integrera naturen i stadsplaneringen då dessa tre huvudelement i staden kan skapa barriärer för varandra om de inte kan samspela.

De lokala stadsdelsparkerna ska vara tillgängliga och avsedda för ett vardagligt bruk (Jacobs 2004). En välfungerande stadsdelspark är av stort värde för samtliga boende i området, olika människor kan förflytta sig mer eller mindre. På så sätt är det viktigt att parker och dess utbud finns inom nära avstånd för alla invånare, så att även de som har svårt att röra sig har möjlighet att besöka platsen (Parkprogram Göteborg).

Att vårda och ta ansvar för parken är av stor betydelse för dess användning. Att sköta en park innebär att hålla rent och snyggt och se till att det aldrig skapas en otrevlig och otrygg stämning. Detta innebär allt från att tömma soptunnor till att ansa och hålla efter vegetationen i parken. Helheten av parken ska inge en känsla av attraktivitet och trivsel (Parkprogram Göteborg). Om det finns två olika bänkar att välja mellan i en park, en är ren och en är nedklottrad, vilken väljs? Med största sannolikhet väljs alltid den rena bänken att slå sig ned vid. Det spelar ingen roll hur fina och dyra bänkarna är, om de inte ser trevliga ut används de inte. Variationen i en parkmiljö är avgörande för att en mångfald av invånarna ska använda parken. Med variation menas att parkmiljöerna tillåts att ta olika uttryck, inneha olika användningsområden och strukturer, ta hänsyn till kreativiteten och innovationen i dagens samhälle samt tillåta sig att lägga gamla traditioner och mönster bakom sig. Variationen ska också speglas i den biologiska mångfalden då man genom att utveckla olika typer av grönstruktur i parker kan skapa ett brett spektrum av växter och djur som på så vis både gynnar vår livsmiljö och den biologiska diversiteten (Parkprogram Göteborg).

Stadsparken i Lund, (fr.wikipedia.org)

Sammanfattning av del 1

Genom att jag har studerat social hållbarhet i relation till det offentliga rummet från olika författareshar har jag fått en god inblick i vad detta innebär och vad som är väsentligt att tänka på vid planering av den offentliga miljön. Med hjälp av de sju olika aspekterna som har presenterats ovan; mångfald, mötesplatser, aktiviteter, grönska, trygghet, tillgänglighet och belysning tillsammans med mitt empiriska material som kommer presenteras i följande avsnitt kommer jag i förslagsdelen använda mig av den sammantagna kunskap jag har införskaffat mig för att skapa ett genomförbart och socialt hållbart förslag till de respektive stadsrummen. För att kortfattat sammanfatta vad del 1 har handlat om har jag här stolpat upp sju viktiga infallsvinklar som är bra att ta med sig vidare i del 2.

Social hållbarhet i relation till det offentliga stadsrummet:

- Att skapa goda offentliga rum är avgörande för stadens identitet och kvalitet.
- Det är interaktionen mellan människor som skapar samhället och det socialt hållbara offentliga stadsrummet.
- Den sociala integrationen främjas av gemensamma målpunkter i staden.
- Offentlighet handlar om öppenhet och tillgänglighet för alla människor.
- Det offentliga rummet ska fungera som en social arena där möten, aktiviteter och rekreation kan ha en central roll.
- En välkomnande offentlig plats med god tillgänglighet inger trygghet och trivsel bland besökarna och bidrar till att platsens användande ökar.
- En välfungerande offentlig plats under hela året skapar mervärde för området.

2. Skarpnäck

Inledning

I följande kapitel beskriver jag Skarpnäckstorgs och Skarpnäcksparkens olika kvalitéer och brister, som jag genom platsanalysen, observationer, intervjuer och det teoretiska sammanhanget har kommit fram till. Vid utförandet av platsanalysen har jag vid sju olika tillfällen befunnit mig på de respektive platserna och analyserat rummets fysiska egenskaper. Jag valde vid dessa tillfällen att studera tio olika fysiska karaktärsdrag; rummets utformning och dimensioner, förutsättningar för aktiviteter, uppehållsmöjligheter och mötesplatser, trygghet, tillgänglighet, grönstruktur, läge i stadsdelen, funktion och material.

Utifrån platsanalysen har jag bildat mig en uppfattning angående de olika nämnda egenskapernas kvalitéer och brister. Tillsammans med platsanalysen har jag även utfört observationer där tyngdpunkten har legat på att studera människor i det offentliga stadsrummet och hur de använder det samt hur rörelsemönstret har sett ut i de respektive stadsrummen.

Efter en grundläggande beskrivning av platsen presenteras ett förslag över respektive stadsrum där jag använt mig av den sammantagna kunskap jag införskaffat mig för att skapa ett så noggrant och bra förslag som möjligt.

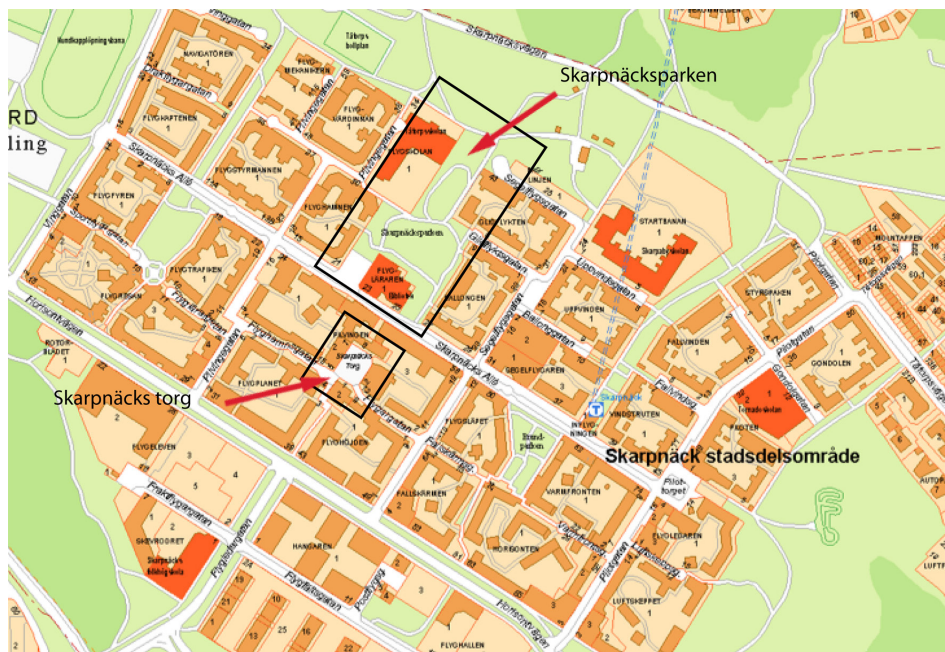
För att få en bredare bild av området har jag valt att som en introducerande del presentera Skarpnäck som stadsdelsområde.

Karta över Skarpnäck i relation till Stockholms innerstad

Bakgrund Skarpnäck

Skarpnäckfältet som även kallas för Skarpnäcks gård av vissa är en stadsdel i stadsdelsområdet Skarpnäck och ligger i södra delarna av Stockholms kommun. Skarpnäcksfältets tunnelbanestation har fått namnet Skarpnäck, därför går i dag själva stadsdelen under namnet Skarpnäck och det är även detta namn jag i fortsättningen kommer att använda mig av. Skarpnäck ligger i anslutning till Tyresövägen som leder in till de centrala delarna av Stockholm. Med grön tunnelbanelinje tar man sig lätt ut till Skarpnäck som är ändhållplatsen på denna linje. Skarpnäck är ett av Stockholms mest gröna stadsdelsområde med en stor andel friyta per invånare. År 2009 hade Skarpnäck en folkmängd på 8734 personer varav 4288 personer är män och 4446 personer är kvinnor. De största åldersgrupperna i området är dem som är mellan åldrarna 6-15 år och den stora gruppen mellan 25-64 år. Personer födda med utländsk bakgrund är 3735, vilket är 42,8% av befolkningen i Skarpnäck (USK Stockholm).

Karta över Skarpnäck

Skarpnäck eller Skarpnäcksfältet som det egentligen heter på grund av det tidigare flygfält som låg på denna plats planerades i slutet av 70-talet och byggdes under 80-talet. Skarpnäck planerades med mottot att vara en levande stad med egen identitet. I planerna gick man tillbaka till tankarna runt kvartersstaden som i början av 1900-talet utgjorde en modell i Sveriges stadsplanering. Man ville skapa en intim stad i mindre skala i ett klassiskt rutnätsmönster. De trädplanterade gatorna skulle inhysa både trafik och fotgängare, allt för att skapa ett livligt gaturum i staden. Stadsrummet planerades med olika slags rum där privat och offentligt mötte varandra (Stockholmskem 1996).

Tanken med stora kommersiella centrum var nu borta och istället planerades det för en huvudgata som löpte genom hela Skarpnäck, som skulle fungera som stadens mittpunkt och förse invånarna med diverse service. Det planerades för en grön och tät stad med många olika grönområden som var utspridda runt om i hela Skarpnäck. Stora gröna innergårdar skapades i förhoppning att de skulle ses som ett komplement till bostaden. I samband med alla bostadsgårdar skulle det även planeras för lekplatser, förskolor, daghem och andra uppehållsaktiviteter för barn och ungdomar, allt för att skapa en trygg hemmakänsla för alla invånarna. Tidigt i planeringen beslutades det att Skarpnäck skulle präglas av kultur så i mitten av den stora huvudgatan, Skarpnäcks allé, skapade man ett Folkets hus där kreativitet och kultur kunde äga rum. Denna byggnad skulle även utgöra kärnan av Skarpnäcks centrum (Stockholmskem 1996).

I Skarpnäck möts man av en enhetlig arkitektur som mestadels består av flerbostadshus i fyra våningar som är beklädda i rött tegel med vita balkonger. Byggnaderna ligger tätt intill varandra men trots den täta strukturen uppfattas området luftigt och småskaligt, vilket var den visionen man hade när Skarpnäck planerades. Husen är skapta med framsidor åt alla håll, för att bostadsgårdarna ska uppfattas som gårdar och inte som bakgårdar. Det enda huset som skiljer sig från den resterande bebyggelsen är Kulturhuset, som är före detta Folkets hus. Denna byggnad valde man avsiktligt att bekläda med annat material och med annan färg för att den ska uppmärksammas. Sammanlagt finns det 3750 bostäder av både hyres- och bostadsrättskaraktär på Skarpnäcksfältet. På grund av det tidigare flygfältet som låg på denna plats är alla bostadshusen uppkallade efter diverse olika namn som har ett samband med flygning (Stockholmskem 1996).

Beskrivning av Skarpnäckstorg

Skarpnäckstorg är placerat i de centrala delarna av Skarpnäck. Torget ligger inbäddat bland huskroppar och är inte synligt från den stora huvudgatan, Skarpnäcksallé som går igenom hela stadsdelen. Utan vetskap om torget är det mycket svårt att hitta det. Från Skarpnäcksallé leder en passage in till torget, även passagen är väl dold och har ingen tydlig entré som talar om för omgivningen att man kan och får passera igenom där. Det enda som utmärker passagen är att den skiftar markbeläggning, från asfalt till större betongblock. Passagen går under en huskropp vilket kan ge känslan av att den leder in på en bostadsgård. Väl ute på torget inser man inte att man har kommit till ett torg utan letar vid första besöket efter att något annat ska uppenbara sig lite längre bort. Genom ett samtal med en invånare förstod jag att även Skarpnäcksborna upplever torget som en gömd och otillgänglig plats som inte direkt uppfattas som ett torg (Intervju Skarpnäcksbo 2011).

Platsen upplevs av många invånare som en otrygg plats som man gärna snabbt passerar. Torget har fått ett dåligt rykte då det pågår en del olagliga affärer runt torget under både dag- och nattetid (Intervju Stockholmshem 2011). Vid de tillfällen som jag besökte platsen kunde jag känna av denna otrygga känsla då platsen var relativt otrevlig och folktom. För några år sedan byggdes torget om, som var än mindre attraktivt innan dess (Intervju Stockholmshem 2011). Trafikkontoret lade ner mycket resurser på att få ordning på torget, då de äger torgytan och vägarna som leder in på torget. Vad jag har förstått genom mina intervjuer har situationen på torget inte förbättrats avsevärt mycket sedan förändringen. Serviceenheterna runt torget vill absolut att det ska finnas parkeringsplatser i anslutning till torget så att deras kunder lätt ska kunna ta sig till dem. Detta gjorde att man beslutade sig för att ha kvar parkeringsplatser på torget när man gjorde om det (Intervju Stockholmshem 2011). Enligt både min personliga uppfattning och vad jag fått berättat för mig av invånarna känns bilarna på torget som torgets största problem och anledningen till att platsen inte används av Skarpnäcks befolkning (Intervju Skarpnäcksbo 2011).

Skarpnäckstorg uppifrån (UUS)

Utformning, dimensioner & material

Vid första anblicken uppfattas Skarpnäckstorg som en kvadrat. Torget är cirka 38 meter brett och 44 meter långt. I mitten av torget finner man en upphöjd cirkelformad plantering som idag fungerar som en rondell för alla bilar som kommer till platsen. Längs med alla byggnader som omger torget finns det trottoarer som är i samma material som själva torgytan. Torget är belagt i en ljusgrå betongsten med en mörkare sten som bildar ett radigt mönster över hela ytan. Längs den västra sidan av torget, den sidan som man leds in till genom passagen från Skarpnäcksallé, finns det ett antal serviceenheter i form av ett ungdomscafé, en sushirestaurang, en frisör, en vårdcentral och en pizzeria, som till viss mån drar till sig folk till platsen.

I passagen under huskroppen hittar man entrén in till Stockholmshems kontor. Förutom dessa verksamheter finns det endast ett stort parkeringshus i öster och bostäder i anslutning till torgplatsen. I dagsläget får bilar parkera på torgytan vilket bidrar till att torgkänslan helt försvinner och att istället känslan av en parkeringsplats infinner sig. Alla gånger som jag har besökt torget har det varit belamrat av bilar. Längs med torgets alla sidor finns det klassiska torgbänkar utplacerade, dock har jag aldrig sett någon sitta på dessa bänkar. Platsen känns mer som en plats som passeras än en plats där man stannar till. Idag upplevs torget som ett rum som man måste ta sig igenom för att komma från en plats till en annan, precis som Space Syntax metoden beskriver.

Förutsättning för aktivitet

På Skarpnäckstorg finns all kommersiell service längs en sida, den västra delen av torget. Detta är även den sida där folk går vilket kan vara förklaringen till att alla verksamheter har placerats där. Aktiviteten i och runt dessa verksamheter har varit mycket låg när jag har besökt platsen. Vad jag har uppfattat rör sig de flesta människor förbi torget mot Horisontgatan eller Skarpnäcksallé och nyttjar inte de aktiviteter som finns på torget i någon större utsträckning. Jag pratade med en yngre kvinna med ett litet barn på torget som var på väg mot Horisontgatan och hon påpekade att hon aldrig stannade upp på torget, utan att hon endast använde sig av vårdcentralen som finns på torget. Hon ansåg att miljön var mycket tråkig och intetsägende. Hon berättade också att hon tyckte att torget idag saknar egenskaper som ett torg bör ha. Hon saknade den härliga torgkänslan med liv och rörelse men var tveksam till om det överhuvudtaget gick att skapa denna känsla där (Intervju Skarpnäcksbo 2011). Idag känns det som att endast nödvändiga aktiviteter, som Gehl (2006) tar upp, kan förekomma på torget. För valfria och sociala aktiviteter finns det i dagsläget inga förutsättningar. Precis som Gehl (2006) tar upp gynnas sociala aktiviteter av en tät och intim stadsplanering, vilket Skarpnäck besitter. Dock har torget problem med bilar, vilket hämmar fotgängarnas användande av stadsrummet och bidrar till att aktiviteter inte kan förekomma (Gehl 2006).

Markbeläggningen på torget

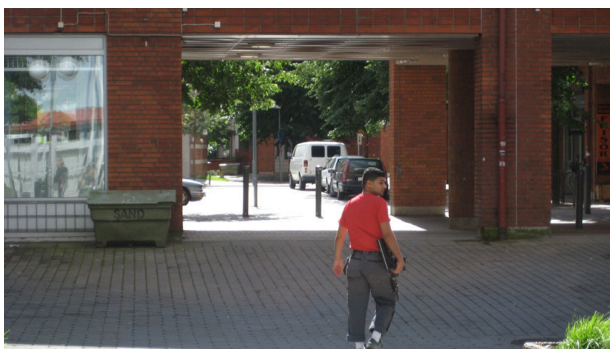
Torgbänk på Skarpnäckstorg

Västra delen av torget där all kommersiell service finns

Rörelse

Torget är idag en plats som man endast rör sig igenom. Människor går till och från Horisontgatan och Skarpnäcksallé. Rörelsemönstret äger rum på torgets västra sida, där gångstråket finns. Gångstråket som går från Skarpnäcksallé, genom passagen, längs med alla verksamheter, leder vidare genom ett bostadsområde som sedan mynnar ut till en större gata, Horisontgatan, där mycket busstrafik utgår ifrån. Detta gör denna gångväg till ett mycket utnyttjat gångstråk där många människor rör sig varje dag vilket ger torget stor potential att ha många besökare (Intervju Stockholmshem 2011). Förutom gångtrafikanter finns det en hel del biltrafik på torget. Bilarna kör in på torget från Flygargatan och parkerar längs torgets fyra sidor eller så kör bilarna ett varv runt den cirkelformade planteringen och kör ut samma väg igen. Under de tillfällen jag har besökt platsen har det varit mycket rörelse i form av biltrafik på torget och jag fick uppfattningen av att bilarna var torgets största bekymmer och anledning till att den mänskliga rörelsen inte var närvarande. Som författarna av boken *Lokala torg* (2004) uttrycker sig ska rörelsen fördelaktigt samapela med de aktiviteter som finns på torget, såsom sittplatser och andra uppehållsmöjligheter, problemet här är dock att torgets uppehållsmöjligheter är otillräckliga och dåligt placerade, vilket till stor del påverkar torgets bristfälliga rörelsemönster (Olsson et al 2004). Detta bekräftades då jag samtalade med en äldre man som uttalade att torget borde vara en bilfri yta så att torget kunde användas av invånarna i större utsträckning (Intervju Skarpnäcksbo 2011).

Passagen till Skarpnäckstorg (UUS)

Biltrafik på Skarpnäckstorg

Grönstruktur

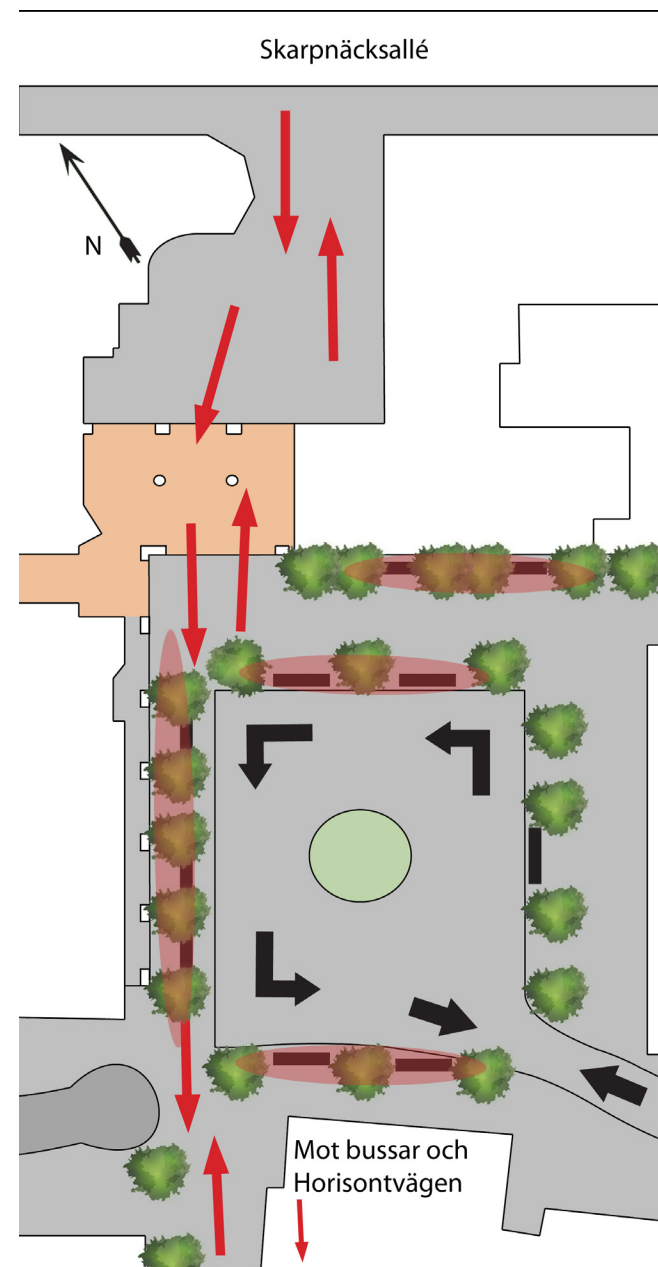
Runt den kvadratiske torgytan har det planterats 10 mindre träd längs den norra, östra och södra delen och 5 något större träd längs den västra delen där även gångstråket finns. Längs den norra husväggen har även 6 större träd planterats bakom de mindre. Förutom dessa träd är den cirkelformade planteringen i mitten av torget försedd med diverse olika blommor. Torget som helhet inger ett grönt intryck eftersom det finns så pass många träd på en relativt liten yta, vilket är positivt då naturmiljö i stadsmiljö ökar människans välmående och hälsa på ett betydelsefullt sätt (Ullstad 2008). Då all plantering består av uppstammade träd skapar inte vegetationen några hinder som kan framkalla otrygghet eller dålig orienterbarhet, vilket är mycket positivt. Dock känns vegetationen en aning tråkig, med mer varierande växtlighet hade platsen kunnat göras mer spännande och attraktiv.

Uppehållsmöjligheter & mötesplatser

Torget har tio stycken bänkar som omger torgets kvadratiska yta. Bänkarna har en modern design och är dessutom väldigt sköna att sitta på, dock har jag endast sett en kvinna utnyttja bänkarna vid de tillfällen som jag har varit där. Då det inte finns speciellt mycket att uppehålla sig vid på torget är detta fullt förståeligt. Förutom bänkarna som klassas som första gradens sittplatser finns det inga andra möjligheter att sitta ner, alltså inga andra gradens sittplatser, såsom murar, stenar eller konstverk (Gehl 2006). Bänkarna som finns är placerade så att det alltid finns någon bänk som är i solen. Träden som kantar torgplatsen ger bra med skugga till vissa bänkar om man så skulle önska. Att ett stadsrum har gott om sittplatser behöver, som nämnts tidigare, inte betyda att de är bra sittplatser. En bra och trevlig sittmiljö ökar attraktiviteten för andra aktiviteter på platsen, vilket gynnar platsenes totala uppfattning (Gehl 2006). Därför är det viktigt att skapa goda uppehållsmöjligheter på en plats som Skarpnäckstorg. Som besökare på ett torg slår man sig i stort sätt alltid ner på en sittplats för att få någon form av upplevelse (Gehl 2006). Därför är det av största vikt att planera sittplatserna på torget tillsammans med den övriga miljön, vilket jag upplever att man inte har gjort i dagsläget.

Den västra delen av torget erbjuder första gradens sittmöjligheter

Plan över Skarpnäckstorg idag, pilarna visar rörelsen på torget och de ljusröda områdena visar dagens möjliga mötesplatser (Nicolina Lydén)

Trygghet

Första känslan jag fick av Skarpnäckstorg är att det känns instängt och trångt. Denna känsla kan ge upphov till otrygghet då flyktvägarna är begränsade. Eftersom det alltid står mycket bilar parkerade på torget är överblickbarheten av torget också begränsad, vilket Listerborn menar ger upphov till otrygghet (Listerborn 2002). Vid de tillfällen då jag besökte torget, det vill säga under dygnets ljusa timmar rörde det sig mycket folk längs det västliga gångstråket vilket genererar en trygghetskänsla i de flesta fall (Listerborn 2002). Dock är detta stråk mycket trångt vilket gör att man kommer väldigt nära varandra när man passerar någon. Enligt Boverket är det viktigt att ett stadsrum har alternativa vägar att välja för att öka tryggheten (Boverket 2010). Utrymme för att ta andra vägar finns idag inte på torget, förutom det bilfyllda torgrummet eller trottoaren på andra sidan, vilket gör att en känsla av instängdhet och otrygghet lätt kan infinna sig.

Torget har sedan en längre tid haft en stämpel av att vara en otrygg plats då många illegala affärer förekommer här både under dag- och kvällstid. Detta har självklart gjort att torget känns otryggt, vilket även jag kunde känna av när jag befann mig där. För att få bukt med detta problem krävs det fler insatser än bara rent fysiska men att skapa en bilfri torgyta hade eventuellt löst en del av problemet, då det i stor utsträckning är bilarna som skapar otryggheten (Intervju Stockholms-hem 2011). Runt hela torget finns det lyktstolpar utplacerade, dock belyser de platsen endast runt sig själva. Mer varierande belysning som lyser upp olika och större delar av torget och dess omgivning hade bidragit till en säkrare och tryggare plats (Stockholms parkprogram 2006). Exempelvis hade vissa träd runt platsen kunnat belysas samt att både låg och hög belysning hade kombinerats. Passagen ut till torget från Skarpnäcksallé är mycket dåligt belyst vilket bidrar till att man under dygnets mörka timmar gärna inte går igenom där (Intervju UUS). Vad jag har förstått från bilder, intervjuer och platsanalysen så är torgets belysningen mycket kall vilket inte framkallar någon trevlig stämning på platsen. En varmare belysning med lite olika nyanser på ljuset är att rekommendera för att skapa en trevlig och inbjudande miljö.

Belysning från Skarpnäcksallé till passagen innan Torget (UUS)

Belysning i passagen in till Torget (UUS)

Tillgänglighet

På Skarpnäckstorg, som är omgivet av bostadshus och parkeringshus, lyser tillgängligheten med sin frånvaro. Entrén från själva huvudgatan Skarpnäcksallé liknar inte någon entré utan mer som en ingång till ett bostadsområde. Det är mycket svårt för någon som inte bor i Skarpnäck att hitta till torget. Med en tydligare och mer välkomnande entré hade tillgängligheten underlättats betydligt (Sociotophandboken 2003). Då gångstråket som leder genom torget är mycket trångt kan det vara svårt för handikappade och rörelsehindrade att ta sig igenom detta stadsrum. Därför hade jag gärna sett att detta stråk hade breddats. Bilarna som står parkerade på torget gör tillgängligheten ännu mer begränsad eftersom de utgör en stor barriär och gör framkomligheten för gående på torget mycket svår. Vid några tillfällen då jag besökte torget var det rikligt med snö. Snön bidrar till att framkomligheten på torget blir mycket komplicerad eftersom de plogar upp snön i stora högar på själva torgytan. Detta bidrar till att torget under vintertid försvinner i stor utsträckning (Intervju Stockholmshem 2011).

Torget som det ser ut idag är en mycket svårtillgänglig plats och det förhindrar även andra platser i staden, såsom Horisontgatan, att bli tillgängliga vilket bidrar till att torget idag snarare utgör ett hinder för stadsdelen än en tillgång.

Läge i stadsdelen

Som jag nämnt tidigare så ligger torget placerat i Skarpnäcks centrala delar vilket ger torget goda förutsättningar för att fungera som en central målpunkt i staden. Närheten till tunnelbana, busshållplats, service och rekreatiomsområden gör torget till en plats som skulle kunna verka som en bra knutpunkt till stadens olika delar. Dock gör det tyvärr inte det idag. Idag känns torgets placering mer som ett hinder än en fördel för stadsdelen.

Funktion

Torget huvudfunktion idag är att det är en parkering. Om bilarna inte stannar till på torget så kör de runt en vända och kör sedan ut igen. Förutom bilarna så finns där en rad olika mindre verksamheter på torget som utgör en viss funktion för stadsdelsområdet. Dessa drar en del folk till torget men det som huvudsakligen för människor till platsen är för att förflytta sig till och från Skarpnäcks två stora gator, Skarpnäcksallé och Horisontgatan. Jag kan alltså inte se något större samband mellan verksamheternas existens och invånarnas användande av torget som Jane Jacobs tar upp (Jacobs 2004). Detta tillsammans med parkeringen gör torget idag till en passage och inte ett torg. Det behöver tillföras olika aktiviteter och funktioner på torget som bidrar till att en mångfald av människor vill uppehålla sig på platsen.

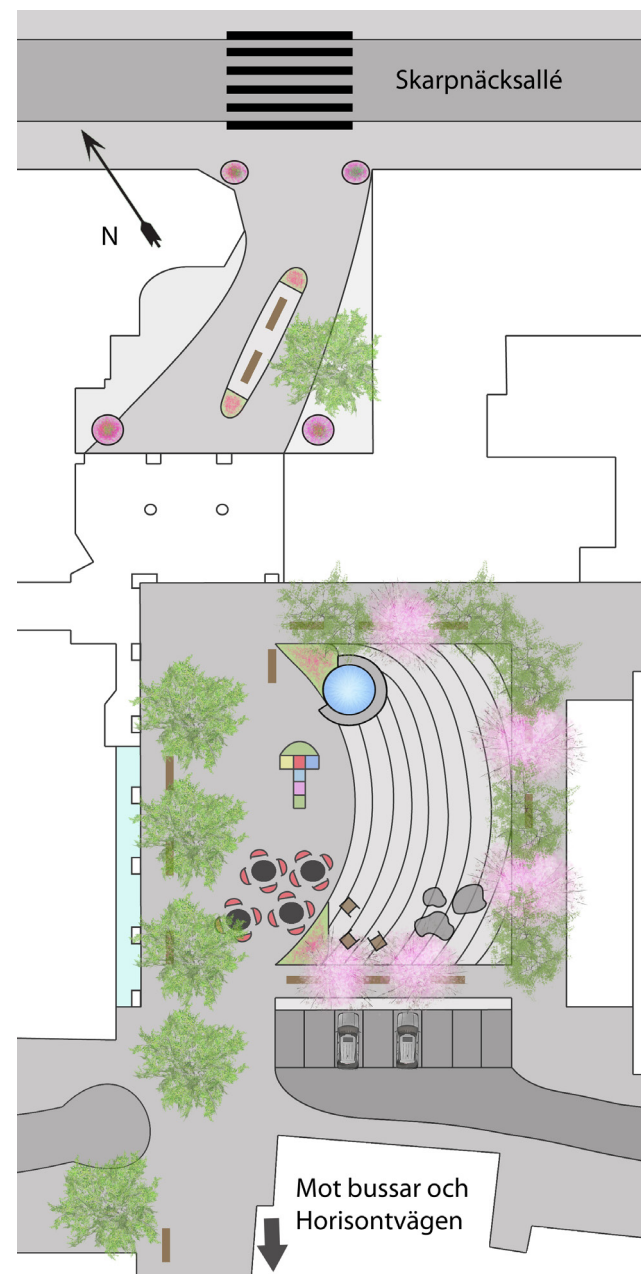

Torget vintertid

Förslag till Skarpnäckstorg

För att bättre sammanlänka torget med Skarpnäcks övriga funktioner och göra torget mer tillgängligt och orienterbart görs entrén från Skarpnäcksallé allt tydligare och mer välkomnande (Sociotophandboken 2003). Gångstråket från Skarpnäcksallé öppnas upp och görs bredare. Genom att bredda och skapa ett tydligt gångstråk redan utifrån Skarpnäcksallé kommer det bli lättare att hitta torget och även lättare att röra sig inne på torget. På Skarpnäcksallé i anslutning till gångstråkets början anläggs ett bredare övergångsställe, från kulturhuset rakt över till gångstråket. I anslutning till övergångsstället planeras även trafiken så att bilarna tvingas sakta ner, eventuellt med mindre väggupp eller liknande. Detta gör att entrén blir tydligare och torget på så sätt mer tillgängligt (Sociotophandboken 2003). Ett övergångsställe kommer även att bidra till att sammanlänka Skarpnäcksparken med torget vilket kommer göra att båda platserna kommer upplevas mer funktionella och välplanerade då de blir mer lättillgängliga i förhållande till varandra. Gångstråket anläggs i ett material som skiljer sig från trottoaren ute på Skarpnäcksallé och själva torgytan. Detta görs för att stråket ska utmärkas och bidra till att människor leds in på torget från huvudgatan. Entrén görs attraktiv och trevlig med mycket färg och ljus som drar ögonen till sig.

Väl ute på torget möts man av en öppen torgyta med många blandade funktioner. Längs gångstråket hittas en inglasad uteservering som ska kunna vara aktiv året om samt en uteservering som ligger lite längre ut på torget som används under årets varma månader. En aktivitet som en uteservering i det öppna torgrummet bidrar till ett livligt och attraktivt torg (Gehl 2006). Gångstråket passerar mellan dessa två uteserveringar vilket gör att det alltid finns något att titta på, både för de passerande och de som uppehåller sig på uteserveringen (Olsson et al 2004). Lite längre ut på torget hittar man tre fasta stolar som är riktade en aning mot varandra för att kunna användas till samtal och gemenskap. Bredvid dessa finner man andra gradens sittplatser i form av skulpturer eller stenar. Dessa kan användas till lek, mötesplats eller enbart till utsmyckning (Gehl 2006).

Plan över förslaget till Skarpnäckstorg (Nicolina Lydén)

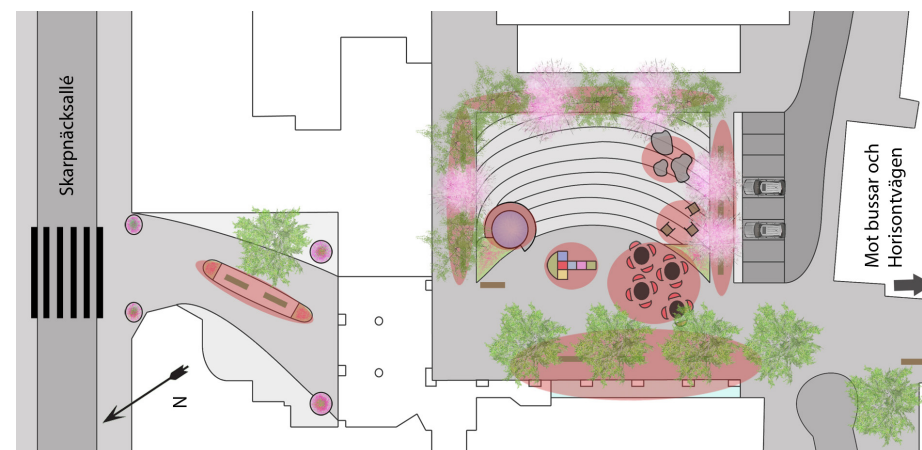
På motsatt sidan av torget anläggs en mindre fontän som bidrar till ett lugnt porlande ljud. Vatten i stadsmiljö skapar ett spännande intryck som bidrar till ett socialt och trevligt uttryck (Naturskyddsföreningen). Vatten bidrar också till olika aktiviteter av både människor och djur som exempelvis, lekande barn och badande fåglar. Det är även fontänen man först möts av när man kommer in på torget från Skarpnäcksallé. Runt fontänen finns en stenkänk som man kan slå sig ner vid för att vila eller bara komma lite närmare vattnet. Resterande torgyta har jag valt att hålla öppen för att det ska kunna användas till olika evenemang och aktiviteter, förslagsvis torghandel av olika slag. Längs torgets södra sida uppförs det åtta stycken parkeringsplatser så att serviceenheterna fortfarande kan ta emot kunder som anländer med bil.

En välkomnande entré gör platsen mer tillgänglig och trygg (Nicolina Lydén)

Markbeläggningen på torgytan skiljer sig från markytan på gångstråket för att tydligt markera torgets existens. Förslagsvis anläggs torgytan med gatsten eller något liknande och gångstråket med en större betongsten som inte utgör några hinder för gångtrafikanterna. Längs gångstråket närmast torgytan formas en hopphage i utmärkande sten, detta bidrar till ett spännande och lekfullt uttryck som drar ögonen till sig av både vuxna och barn. Träbänkarna som finns där idag behålls och kompletteras med vissa stolar i trä som uppmanar till möte mellan människor. Trä används här för att liva upp den annars ganska steniga miljön. Längs de parkerade bilarna uppförs en låg mur i sten som avskärmar bilarna från torget samt att den kan användas som en andra gradens sittplats (Gehl 2006). Precis som det är idag finns det trottoar runt hela torget som är i samma nivå som torgytan men som har samma material som gångstråket.

Bänkar är precis som idag placerade runt hela torget samt i anslutning till människors rörelsemönster så att möjligheten till vila finns om det behövs.

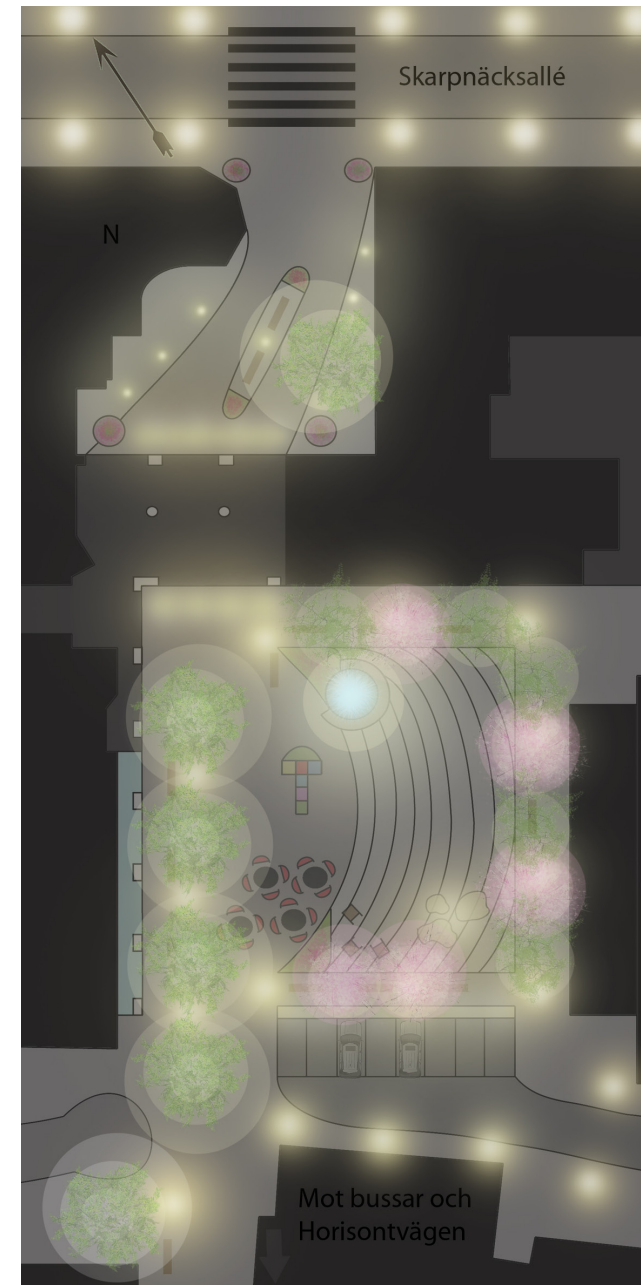

Plan över förslag till Skarpnäckstorg, de röda partierna visar möjliga mötesplatser (Nicolina Lydén)

De träd som finns där idag bevaras till stor del. Eventuellt tas några träd bort då jag vill ge rum för Japanska körsbärsträd som tillför en färglick på torget under våren. Utöver träden anläggs det två lite större planteringar på varsin sida av torget med färgsprakande blommor på vår och sommar och grönfärgade växter på höst och vinter. Precis som markbeläggningen bidrar planteringarna till att markera och rama in torgytan. Samma plantering hittas också vid passagen som leder in på torget för att skapa en enhetlig bild av den gemensamma platsen.

Högre lyktstolpar placeras ut runt torget som ger en bättre och spridd belysning. Utöver dessa tillförs trädbelysning och lägre stolpbelysning längs hela gångstråket så att orienterbarheten och tryggheten förbättras (Boverket 2010). Belysning placeras även i anslutning till fontänen, skulpturerna och muren vid parkeringen för att synliggöra torgets olika funktioner samt för att öka tryggheten och trivseln. Hela passagen från Skarpnäcksallé till Horisontgatan kompletteras med bättre belysning. Passagen under huskroppen belyses särskilt då denna del kan uppfattas otrygg på kvällstid.

Plan över förslaget belysning (Nicolina Lydén)

Med detta förslag vill jag skapa en central målpunkt i Skarpnäck där alla Skarpnäcksbor vill mötas och stanna upp i vardagen. Eftersom människor naturligt rör sig på denna plats har torget stora möjligheter att bli en populär mötesplats (Jergerby 1996). Min tanke har varit att skapa ett funktionellt och användbart torg dit alla kan komma. Med vissa estetiska inslag kompletteras den funktionella öppna torgytan med ett trevligt, annorlunda och attraktivt uttryck. Jag tror att Skarpnäck är i behov av ett riktigt torg dit folk kan gå för att mötas och umgås. Genom de samtal som jag har haft med Skarpnäcksbor och genom mitt egna intryck har det visat sig att detta idag fattas och behövs. Genom att rusta upp och planera torget på ett välutformat och genomarbetat sätt tror jag att man i stor utsträckning hade fått bort många av de problem som i dag råder på torget vilket i sin tur hade bidragit till ökad trygghet i hela Skarpnäck. Genom att planera för människan och inte för bilen hade Skarpnäckstorg kunnat bli en attraktiv och populär plats i staden dit folk gick för att stannade upp i stället för att bara passera. Skarpnäcks olika serviceenheter hade också gynnats av ett bättre torg då troligtvis invånarna hade valt att stanna i sin trevliga hemmiljö i större utsträckning än att ta sig in till Stockholms centrala delar.

Beskrivning av Skarpnäcksparken

Skarpnäcksparken ligger mycket centralt belägen i stadsdelen. Bakom kulturhuset som är placerat längs Skarpnäcksallé breder Skarpnäcksparken ut sig. Entréerna till parken är bland annat placerade på varsin sida av kulturhuset samt vid två olika gångstigar som leder ut från två olika bostadsområden, dessa entréer finner man i mittdelen av parken. Längs parkens två långsidor ligger tegelklädda fyrvåningshus på rad. I parkens ena ende finner man ett stort grönområde och en högstadieskola och på andra sidan hittar man kulturhuset. Kulturhusets baksida syns delvis från parken, dock är huset ganska inbäddat av häckar och buskage.

Skarpnäcksparken

Längs ena sidan av kulturhuset och närmast Skarpnäcksallé hittar man en relativt stor öppen plats med betongsten som markbeläggning. På platsens mittdel har man skapat ett mönster i trä som känns som en terrass i det större rummet. Vad detta rum används till är oklart och jag är inte säker på att det används överhuvudtaget. När jag var där var detta en plats som enbart passerades av besökarna för att nå parkens gröna område. Runt denna stenbeläggning har man anlagt häckar och buskage som gör att insynen till platsen är mycket begränsad. Första intrycket av denna del av parken är att den inte är speciellt välskött då buskarna runt platsen var mycket risiga och ovårdade. De relativt höga häckarna inger en viss otrygghet då man inte riktigt kan se utifrån vad som finns inne på denna yta. Om man förflyttar sig ut från denna stenbeklädda plats når man en stor öppen gräsyta som inte har någon speciell funktion, förutom att den inger ett grönt intryck till platsen. Den direkta iakttagelsen som görs när man kommer ut på denna grönyta är att parken är mycket rymlig och överblickbar. Utmed långsidorna som såväl rakt över gräsytan sträcker sig grusgångar som leder längre in i parken.

Efter gräsytan kommer ett större grusparti som omges av häckar längs vissa delar. Här finner man även en grupp sittplatser med en slags träkonstruktion över som ska inge ett estetiskt intryck. Bortom gruspartiet hittar man första lekplatsen som består av några mindre lekattraktioner, sandlådor, sittplatser och ett litet tak där skydd kan tas från sol och regn. Lekplatsen omringas av en mindre häck, staket och några få träd. På ena sidan om denna lekplats och i parkens norra del ligger en högstadieskola. Ena delen av skolan döljs bakom en gräsklädd mindre kulle med träd på och andra delen av skolan är helt blottad mot parken. Enligt Stockholmshem används parken i viss utsträckning även som rastgård av skolans ungdomar (Intervju Stockholmshem 2011). Efter den första lekplatsen påträffas den andra lekplatsen och det enda som skiljer dem åt är en mindre grusgång samt att båda platserna omges av mindre staket och viss växtlighet.

Denna lekplats är något större, den har en stor klätterställning, fyra gungor, en sandlåda och några mindre lekattraktioner. Här finns också ett antal sittplatser där föräldrarna kan koppla av medan barnen leker. Denna lekplats känns väldigt trevlig och vid alla tillfällen jag besökte platsen så användes den både av barn och föräldrar. På båda sidor om denna lekplats fortsätter grusgångarna förbi platsen som leder fram till en asfalterad basketplan. Planen är placerad i parkens bortersta del längs med ena kortsidan. Basketplanen omges av mindre buskage och en lite mur längs ena sidan. Efter muren och basketplanen breder det öppna landskapet ut sig med en stor gräsyta och skog i bakgrunden.

Öppen oanvänd plats nära Kultuehuset

Lekplatsen närmast grönområdet

Utformning & dimensioner

Första intrycket av parkens utformning är att den är mycket stor och rymlig vilket enligt Boverket (2010) bidrar till att parker känns mer överblickbara och därmed även tryggare (Boverket 2010). Jag kan i detta fall hålla med om det till stor del då parkens centrala delar känns mycket överblickbar. Parken är rektangulärt formad men ger ett mjukare intryck med hjälp av snirkliga gångstigar och rundade former på lekplatserna. Parken är cirka 215 meter lång och cirka 110 meter på den bredaste delen och cirka 44 meter på den smalaste delen (Stockholmshem 1996). Längs långsidorna finns det byggnader som breder ut sig som parkens väggar, dock känns byggnaderna ganska långt ifrån själva parken då ytan är så pass stor. Parkens rymlighet gör idag att stadsrummet känns tråkigt och oattraktivt eftersom platsen inte ger upphov till några aktiviteter eller stimulerar sinnet för ökat välmående (Boverket 2010). Dock gör rymligheten att det finns stor potential att skapa olika rum i rummet där olika aktiviteter kan förekomma.

Utsikt över Skarpnäcksparken

Förutsättning för aktivitet

Aktivitetsutbudet i parken är ganska begränsat. Aktiviteterna som finns riktar sig endast mot barn och ungdomar, vilket gör att den äldre generationen sällan syns till i parken. Vid ett kortare samtal med en äldre man uttryckte han just att det inte fanns någon anledning för honom att vistas i parken (Intervju Skarpnäcksbo 2011). Detta kändes lite trist att höra då parken är till för alla invånare.

Som platsen ser ut i dag, med dess betydande rymd finns det förutsättningar för att valfria aktiviteter, som Gehl (2006) uttryckte sig, ska kunna förekomma men det känns inte som att parken bjuder in till dessa aktiviteter då de var mycket sällsynta vid de tillfällen som jag gjorde mina besök. Aktiviteter som tillhör denna typ är mycket enkla och utgörs av exempelvis att ta en promenad, sitta och sola sig eller stå på en plats och bara betrakta sin omgivning (Gehl 2006). Jag anser att det finns utrymme för detta idag men att parken behöver få ett annat utformande och uttryck för att dessa aktiviteter ska bli allt mer vanligt förekommande. Jag tror exempelvis att platsen hade vunnit på att delas upp i mindre rum så att strukturen för var olika aktiviteter kan förekomma blir tydligare. Som det ser ut i dag är det en enda stor öppen gräsyta som kan ge upphov till dessa valfria aktiviteter och denna plats känns lite för stor och ogästvänlig för att man på ett avslappnat sätt ska kunna sätta sig ner och exempelvis sola. Något som Gehl (2006) tar upp som gynnar de valfria aktiviteterna är att skapa bra förutsättningar för sittplatser i området (Gehl 2006).

När jag slog mig ner på en av parkbänkarna kände jag mig något uttittad, främst för att jag var mycket ensam och var den enda som använde någon av bänkarna men också för att det inte fanns något för mig som betraktare att titta på. Ofta känns det bättre att ha något att titta på och uppleva när man slår sig ner på en bänk, det kan vara allt från lekande barn till blommande blommor (Gehl 2006). Därför är det viktigt att placera bänkarna med noggrann eftertänksamhet. På denna öppna gräsyta i Skarpnäcksparken finns det bara en grön plan och några träd i bakgrunden att beskåda. Det behövs något intressantare än så för att man självant ska vilja slå sig ner i en främmande miljö.

De sociala aktiviteterna uppdragas främst genom lekplatserna och basketplanen som finns i parken. Där finns det möjlighet för barn och unga att leka och umgås samtidigt som vuxna ges möjligheten att sitta ner och samtala. Dock finns det alldeles för lite av dessa aktiviteter och i stort sätt inget utrymme alls för att de äldre generationerna ska kunna umgås. Att platsen är så pass stor och rymlig är bra i många avseenden dock så kan mer intima förhållanden vara gynnsamma när aktivitet vill uppnås. Att sätta sig ner på en bänk och samtala när bänken är placerat väldigt öppet och oskyddat kan inge en otrygghet vilket bidrar till att man avstår (Gehl 2006), vilket förekommer i Skarpnäcksparken.

De aktiviteter som främst präglar parken är människor som passerar igenom parken och barn som leker på lekplatserna samt de högstadieungdomar som använder platsen genom att mest dra omkring i området under rasterna.

Lekplats, Skarpnäcksparken

Rörelse

Som jag nämnt tidigare så kunde jag se att mycket av aktiviteterna i parken bestod av förflyttning. Människor rörde sig från Skarpnäcksallé genom parken och vidare in i bostadsområdena eller ut till det stora grönområdet som ligger placerat bakom parken. Vid ett samtal med en medelålderskvinna bekräftades detta då hon uttryckte att hon aldrig använde sig av parken förutom att promenera igenom den för att ta sig till och från sin bostad (Intervju Skarpnäcksbo 2011). De gångstigar som jag såg användes mest var de som gick rakt över den större gräsytan samt den som ligger i öst, som går från Skarpnäcksallé genom hela parken. På motsatt sida i väst finns en liknande gångstig som leder förbi skolan. Jag fick en känsla av att folk inte använder denna då de vill undvika skolans område. De vardagar jag besökte området var rörelsen relativt låg, då utgjordes rörelsen mest av mindre barn och deras föräldrar som gick till och från lekplatsen samt av skolans elever som rörde sig i parken under rasten. På helgen däremot var rörelsemönstret betydligt större. Då förflyttade människor sig mellan Skarpnäcksallé och det stora grönområdet. Rörelsen handlade trots att det var helg och fint väder mestadels om förflyttning genom parken och relativt få stannade upp. Människor som rörde sig i området var allt från mindre barn och deras föräldrar till ungdomar och människor med hundar.

Dock var den äldre generationen, människor från 60 år och uppåt underrepresenterad. Jergeby (1996) tar upp att mindre parker oftast uppfattas som en plats för barn och pensionärer, i detta fall verkar parken endast uppfattas som en plats för barn vilket jag anser behöver förändras då detta är den enda platsen i området som erbjuder en rymlig grön och naturlig miljö vilket alla människor mår bra av att ta del av (Jergeby 1996).

Basketplan, Skarpnäcksparken

Grönstruktur

Under perioden som jag utförde min platsanalys så hade buskar och träd ännu inte börjat lövas. Detta har gjort att mina egna upplevelser utgår från olövat tillstånd. Tillsammans med mina upplevelser har jag studerat bilder som är tagna av UUS under augusti månad, då alla träd och växter stod i blom.

Parken är en relativt grön och växtrik plats. Längs alla gångstigar har man anlagt häckar som på sommaren ger ett mycket grönt och lummigt intryck. På vintern förblir häckarna gles lövade med bruna löv vilket gör att de alltid utgör ett visst hinder för överblickbarheten. Runt den stenbeklädda ytan i anslutning till kulturhuset finns det en hel del risig växlighet som hade kunnat ansas för att öppna upp platsen och skapa mer trygghet och attraktivitet. Runt denna plats finns även en del träd sporadiskt utsatta. Att vårda en park är mycket viktigt för att parken ska användas. Skötseln består av allt från att tömma sopkärl till att hålla efter vegetationen så att parken upplevs som en trygg och trevlig plats att vistas i (Göteborgs parkprogram). Förutom de buskage och häckar som finns längs gångstigarna i dagsläget har även mindre träd placerats utmed stigarna. Längs en del av den östliga gångstigen har sju stora träd planterats som bildar en slags avskärmning mot det närliggande bostadsområdet.

Runt den ena lekplatsen har man anlagt en mindre häck som tydligt visar var gränsen till lekplatsen går, här finns också några mindre träd som ger skugga på sommarhalvåret. Även på den andra lekplatsen finns ett antal träd och istället för en mindre häck har man valt att enbart skärma av platsen med ett litet grönt staket som i mina ögon ser mycket tråkigt ut. Växtligheten i parken är mycket enformigt utformad idag, en variation av vegetation och färger hade kunnat skapa mer liv till platsen. En mer varierad grönstruktur gynnar också den biologiska mångfalden i parken, då olika växter och djur tillåts att utvecklas vilket i sin tur även bidrar till en förbättrad och trivsamt livsmiljö för oss människor (Parkprogram Göteborg).

Bild, UUS

Bild, UUS

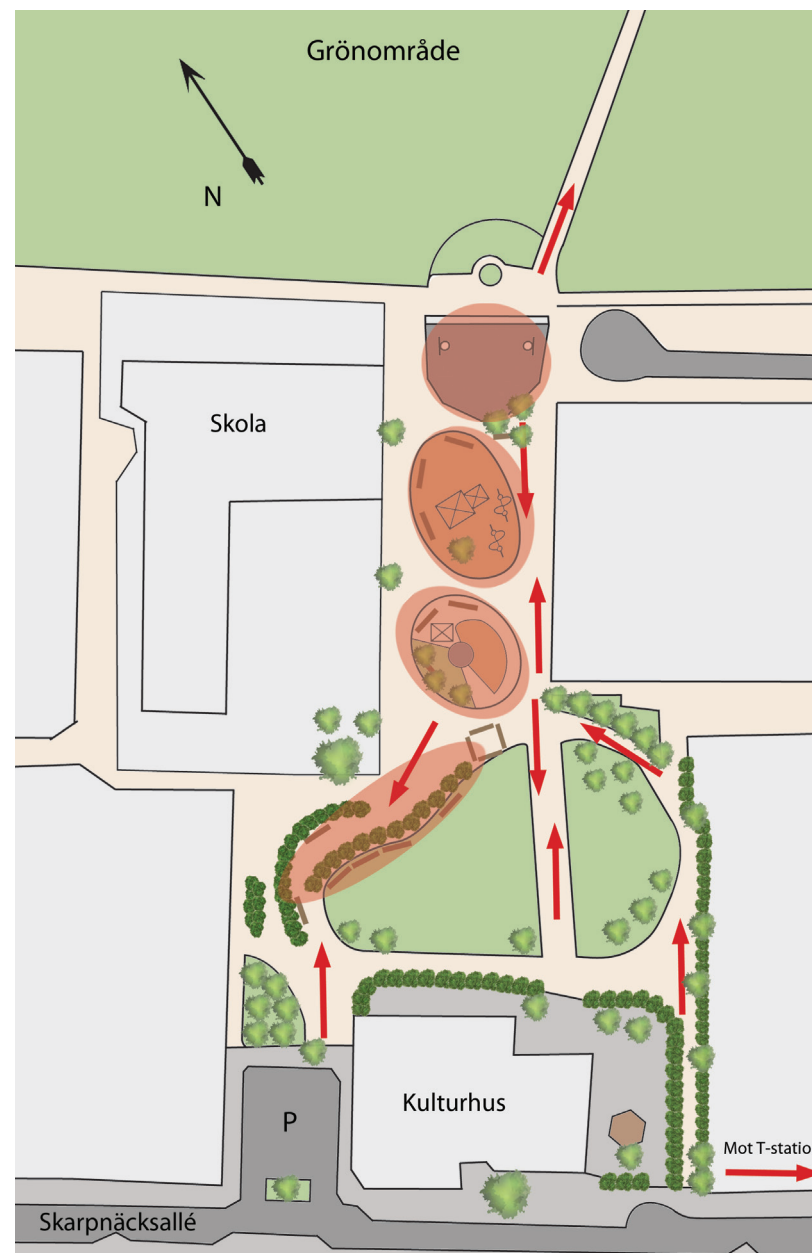
Bild, UUS

Bild, UUS

Uppehållsmöjligheter & mötesplatser

I parken finns det ett antal olika sittplatser, dessa utgörs i stort sätt enbart av första gradens sittmöjlighet nämligen av traditionella bänkar (Gehl 2006). Jag räknade till 18 bänkar i parken, vilket kan tyckas vara relativt många men på denna stora yta försvinner dessa bänkar och jag upplevde sittmöjligheterna i parken som relativt dåliga. Utöver dessa bänkar finns det en lägre mur i anslutning till basketplanen som kan fungera bra som en andra gradens sittplats (Gehl 2006). Jag hittade även två större stenar, en i en av lekplatserna och en på den större grusplanen som också skulle kunna användas som sittplatser. De bänkar som finns idag känns trots allt som relativt bra sittplatser, de är placerade längsmed häckar vilket gör att ryggen är skyddad när man sitter ner (Gehl 2006). På vissa bänkar kändes det mer utsatt att sitta än på andra, då man satt relativt öppet och synligt, vilket kan upplevas något obehagligt. Några av bänkarna var placerade i grupp men då var ryggarna arrangerade mot varandra vilket gör att de ändå inte kan ge upphov till möte i grupp. De flesta bänkar var placerade i soliga förhållanden och på relativt vindskyddade platser, vilket passar sig här i vårt kalla klimat (Gehl 2006). Jag saknade fler sittplatser i anslutning till gångstigarna, vilket gör miljön mer tillgänglig för alla (Sociotophandboken 2003), samt fler sittplatser av andra gradens sittmöjlighet så som murar, stenar, skulpturer och så vidare som gör platsen mer intressant. Jag saknade även sittmöjligheter i grupp som kan ge upphov till mötesplatser, gemenskap och aktivitet i grupp i egenskap av exempelvis picknick och samtal (Gehl 2006). Parker ska vara platser som inbjuder till möte och uppehåll därför är det så viktigt att planera så att förutsättningarna för detta gynnas vilket jag anser att man inte har gjort vid utformandet av Skarpnäcksparken (Jergeby 1996).

Plan över Skarpnäcksparken idag, pilarna visar rörelsen i parken och de ljusröda områdena visar dagens möjliga mötesplatser (Nicolina Lydén)

Trygghet

Vid de tidpunkter då jag har besökt Skarpnäcksparken har jag aldrig känt mig otrygg. Dock kan jag tänka mig att man gärna inte besöker platsen under dygnets mörka timmar. En park kan ofta uppfattas på ett positivt sätt under dagtid men när mörkret kommer ändras denna känsla snabbt och de flesta undviker parker under dygnets mörka timmar (Boverket 2010). Skarpnäcksparkens ena entré som vetter mot Skarpnäcksallé känns mycket smal och oöverblickbar då det är häckar på båda sidorna av ingången. När mörkret faller är det helt omöjligt att se vad som döljer sig bakom dessa häckar vilket bidrar till att man gärna väljer en annan väg. Det finns heller inte några alternativa vägar att välja när man väl befinner sig på denna smala stig vilket ökar otryggheten (Listerborn 2002). Viss växtlighet kan även under dagtid bilda vissa barriärer som försämrar överblickbarheten i parken, detta handlar främst om de häckar och buskage som befinner sig på parkens västra sida.

Belysningen i parken är mycket begränsad, vilket antagligen är en stor anledning till att människor inte rör sig i parken under kvälls- och nattetid. Detta var något som en ung kvinna betonade när jag samtalade med befolkningen i området (Intervju Skarpnäcksbo 2011). Den belysningen som finns består av relativt låga lyktstolpar som enbart lyser upp precis runt själva stolpen, dessutom är lyktstolparna placerade med ganska stort mellanrum vilket inte ger någon bra ledsyn längs gångstigarna. Dålig belysning tillsammans med riklig växtlighet som heller inte är upplyst bidrar till en otrygg känsla i parken. Eftersom parken, vad jag har sett, huvudsakligen används som en passage blir aldrig parkytan folkfylld, vilket annars bidrar till en ökad trygghet (Jacobs 2004). Skolan som angränsar till parken kan i viss mån öka otryggheten bland mindre barn då detta är en högstadieskola.

En av entréerna in till parken

Med hjälp av en gräsklädd kulle har man försökt skilja på skola och parken men detta hade kunnat planeras ännu bättre med ett avskärmat område speciellt avsatt för skolbarnen och separerat från den övriga parkytan. Att även förbättra markbeläggning och gångstigarnas tillgänglighet hade ökat säkerheten och tryggheten i parken för framförallt de människor som har rörelsehinder.

Parkens många häckar kan skapa en otrygg känsla

Tillgänglighet

Då parken har det centrala läget som den har besitter den alla förutsättningar för att vara en tillgänglig park för samtliga Skarpnäcksbor. Trots detta upplever jag den inte som en tillgänglig park. Främst är det entréerna som bidrar till denna känsla. Parkens båda entréer mot Skarpnäcksallé borde vara större och mer välkomnande och inbjudande så att orienterbarheten och tydligheten hade ökats (Sociotophandboken 2003). Idag går man lätt förbi parkens entréer för att de känns trånga och för att man inte uppfattar att de leder in till en park. Kulturhuset som ligger framför parken tar mycket visuell uppmärksamhet. Kulturhuset och parken borde samarbeta mer vad gäller tillgänglighet vilket antagligen hade dragit mer besökare både till kulturhusets verksamhet och till parken. Gångstigarna inne i parken som består av relativt lös grus med mycket småsten hade kunnat göras mer tillgängliga med ett fastare underlag samt att sittplatser hade placerats ut längs med gångstigarna så att möjligheten till vila finns om det behovet uppstår (Gehl 2006).

Läge i stadsdelen

Med parkens centrala placering i Skarpnäck har den alla förutsättningar att vara en mittpunkt i stadsdelsområdet. Dock kan parkens svårmarkerade entréer, dess begränsade aktivitetsutbud och den bristande tillgängligheten göra att platsen inte används i den utsträckning som den hade kunnat göras. Då kulturhuset som angränsar till parken inte heller har det breda aktivitetsutbud som det skulle kunna ha utgör likaså inte denna byggnad en dragningskraft till parken som det ser ut idag (Jacobs 2004). Eftersom det inte finns några funktioner eller serviceenheter, förutom skolan, i anslutning till parken så rör sig inte människor i området av den anledningen därför är det viktigt att parken kan vara en intressant plats i sig själv, en specialiserad park som Jane Jacobs uttrycker det (Jacobs 2004).

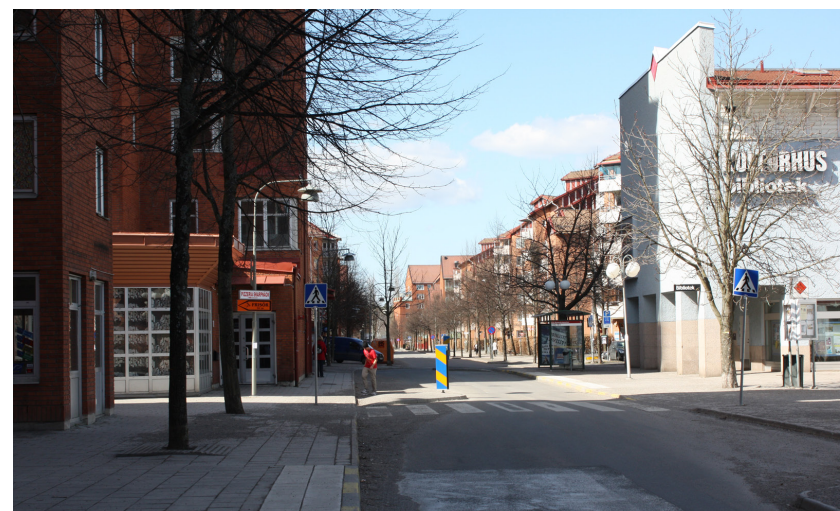
Funktion

Enligt Skarpnäcks stadsdelsförvaltning är Skarpnäcksparken klassad som en kvarterspark (Intervju Skarpnäcks stadsdelsförvaltning 2011). Parkens läge berättar att det är en kvarterspark men förutom det så anser jag att parken saknar den intima och trevliga känslan som en kvarterspark bör ha. Jacobs skriver att en park behöver människor som befinner sig i direkt anslutning till den för att den ska användas (Jacobs 2004). I detta fall finns det mycket människor som befinner sig i närheten av Skarpnäcksparken men de använder inte parken i den utsträckning som man skulle kunna önska. En äldre herre jag samtalade med berättade att han förr i tiden, när han var något yngre, vistades mycket mer i parken men att det idag inte fanns någon anledning för honom att besöka den (Intervju Skarpnäcksbo 2011). Detta vittnar om att parken inte utgör någon funktion för äldre människor. En park behövs av många anledningar men främst för invånarnas välmående och hälsas skull (Parkprogram Stockholm 2006). Att äldre människor kan röra sig fritt och säkert i sin kvarterspark är av stor vikt för deras välmående och rörelseförmåga. Att de dessutom har någonstans att mötas ökar deras sociala umgänge då många äldre människor lever ett ensamt liv.

En park är också starkt identitetsskapande, vilket innebär att människor ofta identifierar sitt bostadsområde eller sin stad med en vacker plats i området (Madanipour 2005). Detta är något väldigt viktigt då man vill kunna känna sig stolt över det område som man bor och verkar i.

Kulturhusets framsida mot Skarpnäcksallé

Skarpnäcksallé

Material

Det mest dominerande materialet i parken är grusbeläggning. Alla gångstigar samt delar av den ena lekplatsen består av detta material. Materialet upplevs som ett relativt bra underlag för att framkomligheten ska upplevas god. Dock var det på vissa ställen i parken där gruset var relativt löst vilket kan göra det svårt för rörelsehindrade och handikappade att ta sig fram. Om alla ska kunna ha tillträde till parken är det viktigt att framkomligheten på gångstråken är tydliga och bra (Sociotophandboken 2003). Grusgångstigarna är på många ställen kantade av betongsten för att markera stigens avslutande innan gräsytan börjar. Förutom grus är stora delar av parken täckt av gräs. I anslutning till kulturhuset har en yta med betongsten anlagts där en åttakantig träsymboll har placerats i betongstenen i mitten av platsen. Vad jag förstår saknar denna träsymboll helt funktion. Jag frågade en boende i Skarpnäck om träsymbollen var anlagd där av något speciellt syfte och enligt honom fanns det nog inget syfte med den förutom att någon en gång i tiden tyckte att den var attraktiv (Intervju Skarpnäcksbo 2011). Idag känns denna yta väldigt sliten och ovårdad då buskar och gräs på vissa ställen har fått växa ut över både betongstenen och träsymbollen. Det ovårdande utseendet bidrar till att platsen upplevs som en otrygg och otrevlig plats att vistas på (Parkprogram Göteborg).

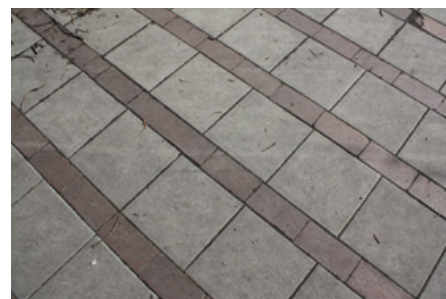
I andra änden av parken hittar man en basketplan som är täckt av asfalt, denna yta är relativt fräsch och välskött men även här växer gräs och buskage ut över ytan på vissa ställen. Längs ena sidan av basketplanen har en mindre mur i sten anlagts, vilket jag anser ser mycket trevligt ut, dessutom kan den användas som en sittplats. Förutom de hårda materialen finns det mycket växtlighet i form av träd, buskar och häckar som har planterats både längs parkens kanter och på vissa delar i de centrala delarna av parkrummet. Vissa träd som har planterats i parken har försetts med betongsten runt trädets fot. Dessa är dock på många ställen väldigt slitna och rotsystemet har bidragit till att stenarna har hamnat ojämnt. I en del av parken har ett schackbord anlagts i marken, vilket är ett trevligt inslag, dock är även denna yta överbevuxen av gräs på många ställen och själva schackytan ser gammal och sliten ut.

Parkbänkarna

Gångstigarna i parken

Stenbeläggningen vid Kulturhuset

Träd som omges av betongsten

Snåriga buskage

Schackbrädan gömmer sig i gräset. Bild, UUS

Förslag till Skarpnäcksparken

För att tillgodose de brister som jag har uppmärksammat under mina besök i parken har jag försökt att först och främst skapa en mer intim och gemytligare park där aktiviteter av olika slag ges utrymme.

Det första intrycket man får av parken är entréerna in till parken. Därför har jag valt att utforma huvudentréerna som vetter mot Skarpnäckshallé på ett mer öppet och trevligt sätt. Genom att bredda gångstigarna och ansa vegetationen i anslutning till entréerna skapar man en tydligare och mer orienterbar öppning in till parken, som dessutom ger ett tryggare intryck (Sociotophandboken 2003). Vid den första entrén, som man möts av när man kommer från tunnelbanan, anläggs istället för den häck som finns där idag en mur. Muren är tillräckligt låg för att sitta på och skapar på så vis inte heller någon barriär som täcker utsikten över parken. På andra sidan gångstigen rensas det upp i det risiga buskage, som finns där idag. Förslagsvis planteras det lägre buskar, eller mindre träd som under vår eller sommartid blommar och ger entrén ett trevligt utseende samtidigt som de inte begränsar utblicken över gångstigen. På andra sidan muren finner man den betongklädda yta som ligger i anslutning till kulturhuset. Denna plats rensas upp och markbeläggningen jämnas ut så att platsen blir tillgänglig för alla (Sociotophandboken 2003). På denna plats anläggs en bouleplan, som ger upphov till en aktivitet som man gammal som ung kan delta i. Boulekloten kan lämpligen gå att låna eller hyras inne på kulturhuset, om man inte har några egna. I anslutning till denna plats anläggs en uteservering vars caféverksamhet hittas inne i kulturhuset. Genom att anlägga en trevlig uteservering på denna sida integreras parken och kulturhuset i större utsträckning och kulturhusets baksida uppfattas inte längre som en baksida utan som ytterligare en framsida. Häckarna som angränsar till själva parken klipps och ansas så att utsikten över parken från bouleplanen och uteserveringen gynnas.

Uteservering, Venedig

Bouleklot, (waakao.com)

En mer öppen och välkomnande entré skapar tillgänglighet och trygghet (Nicolina Lydén)

På parkens västliga sida närmast kulturhuset anläggs en vacker plantering med ett antal sittplatser av första graden (Gehl 2006). Detta rum kommer att fungera som en lugn och fridfull oas med mycket blommor där man kan slå sig ner i lugn och ro. Både framför och bakom planteringen och sittplatserna planteras exempelvis rhododendron som omger platsen med en lummig och gemytlig känsla. Rhododendron är också bra på det viset att den är grön under vintern vilket inte mycket av den växtligheten som finns där idag är. De träd som finns där idag ansas och kompletteras, precis som på torget, med körsbärsträd som bidrar med färg och variation till den annars ganska likformiga växlighet som finns där idag.

Intill den lugna platsen med Rhododendron ligger den stora gräsytan som angränsar till kulturhusets uteservering. Detta större rum delas in i mindre rumsliga former för att kunna möta olika funktioner och behov. I ena hörnan arrangeras fasta stolar i grupp som uppmanar till gemenskap och umgänge. I anslutning till denna plats flyttas schackbrädan som man idag finner på ett annat ställe i parken. Genom att istället anlägga schacket här får gästerna på uteserveringen samt de som slår sig ner på stolarna som angränsar till schackbrädan något att studera trots att det inte ligger i direkt anslutning, vilket gör att det kan uppstå en icke-fokuserad interaktion mellan människor som Jergeby nämner, ingen närmare kontakt men att blickar och gester kan uppstå (Jergeby 1996). Runt schackbrädan placeras några bänkar där åskådare som vill komma allt närmare spelet kan slå sig ner. Förslagsvis finns även schackpjäserna att låna på kulturhuset.

Rhododendron, (fotoakuten.se)

Plan över förslaget till Skarpnäcksparken (Nicolina Lydén)

På andra sidan av schackbrädan längsmed den ostliga gångstigen placeras en spaljé i en halvcirkel där rosor i olika slag kan klättra. Spaljén fungerar som en avskärmare mot gångstigen och bostadsområdet bakom vilket gör att det skapas ett intimare rum innanför halvcirkeln där man inte behöver känna sig övervakad av omkringliggande ögon. Innanför spaljén placeras det två bänkar samt eventuellt några skulpturer som kan fungera som andra gradens sittplatser (Gehl 2006). Utsikten från detta rum vetter diagonalt bort mot en mindre kulle som idag angränsar till skolan. Denna kulle görs en aning högre än vad den är idag. Nivåskillnader bidrar till ett allt mer spännande och roligt intryck, dessutom vill jag göra detta för att parken även på vintern ska kunna användas till vinteraktiviteter i form av pulka- och skidåkning. Förutom en gångstig som slingrar sig förbi kullen är platsen framför kullen relativt öppen vilket gör att aktiviteter som kräver en något större yta kan äga rum här.

Kullen som anläggs framför skolan (Nicolina Lydén)

På motsatt sida av kullen anläggs en grillplats med ett antal olika sittplatser där familj och vänner kan mötas sommar som vinter för lite grillning. De lekplatser som finns där idag görs till en något större lekplats och där den ena lekplatsen idag ligger planteras istället olika sorters frukträd. Frukträden bidrar till platsen med olika funktioner, dels är de vackra att titta på både när de blommar och ger frukt men de bidrar också till en lekfull aktivitet då invånarna i Skarpnäck kan gå till parken och plocka frukt. Dessutom så genererar frukträd ett rikt djurliv vilket ökar den biologiska mångfalden i parken. Mot skolan sätts en mindre mur upp som på dagtid fungerar som en slags avgränsare samtidigt som den kan användas som en bra och funktionell sittplats för både skolungdomarna och parkens besökare. Lekplatsen som den ser ut idag fungerar bra och har roliga klassiska lekattraktioner för barn, eventuellt kan lekplatsen kompletteras med någon form av lekattraktion som inte är tillverkad. Många gånger kan barn tycka att en gammal trädstock eller en gammal båt är minst lika kul. Längst bort mot det närliggande grönområdet låter jag basketplanen ligga kvar då jag tror att en asfalterad aktivitets yta som denna kan ha olika användningsområden. Dessutom har jag fått uppfattningen av att detta är en yta som speciellt skolbarnen använder. Skolbarnens rastgård planeras och utformas på ett sätt så att skolbarnen inte måste använda parken, genom att arrangera samlingsplatser för ungdomarna i nära anslutning till skolan kan man få dem att hålla sig på skolans område i större utsträckning.

Plan över förslag till Skarpnäcksparken, de röda partierna visar möjliga mötesplatser

Lekplatsen (Nicolina Lydén)

Belysningen förbättras och kompletteras med varierande belysning såsom träd- och buskbelysning och låg och hög belysning. Gångstigarna förses med god belysning som ökar tryggheten och överblickbarheten i parken (Stockholms parkprogram 2006). Platser i parken som har tätare växlighet belyses mer än andra platser så att inte växtligheten blir ett hinder för parken.

Genom att planera och utforma parken på detta sätt får man en mångfunktionell park som kan ge upphov till många olika aktiviteter för alla åldrar. Det jag anser Skarpnäcksparken är i störst behov av är mer mötesplatser för folket. Mycket av den planeringen som jag har utfört går just ut på att man ska kunna mötas i den offentliga stadsmiljön och umgås med varandra. Parkens utformning ska stimulera till gemenskap och framkalla en upplevelse av något slag (Gehl 2006). Jag ser parken som ett andra vardagsrum där man vinter som sommar ska kunna umgås med sin familj och sina vänner. Genom att även anlägga vissa mer intima och individuella rum ges det också utrymme för avkoppling och avskildhet om så önskas. Med en vacker och välplanerad park vill jag också ge upphov till ett identitetsskapande och något som Skarpnäcksborna kan vara stolta över.

Förslag till belysning av parken (Nicolina Lydén)

Skarpnäckspark, en plats där möte, aktivitet, vila och gemenskap kan äga rum (Nicolina Lydén).

Slutsats

Syftet med mitt examensarbete var att bidra till en ökad förståelse för hur de offentliga stadsrummen upplevs och används av invånarna i Skarpnäck samt hur man kan bemöta deras behov och önskemål på ett genomförbart sätt som gynnar den socialt hållbara miljön i stadsdelen. Genom en rad intervjuer med de boende samt med tjänstemän vid två viktiga instanser som är direkt verksamma i området och med hjälp av relevant litteratur har jag fått ta del av en hel del viktig information och kunskap inom området.

Genom intervjuerna med de boende i Skarpnäck har jag förstått att Skarpnäck är en stadsdel som människor tycker om och trivs att bo i. Av de fjorton intervjuer som jag genomförde var det inte någon som var negativt inställd till att bo i Skarpnäck. Dock var det många som uttryckte visst missnöje med den offentliga miljön i stadsdelen. De största problemen i stadsdelen är bristen på mötesplatser, aktiviteter och trygghet. Som det ser ut idag finns det en hel del aktiviteter som verkar som mötesplatser för tonårsskilar, det vill säga, mycket bollsportsaktiviteter. En stor saknad av aktiviteter för äldre människor samt för yngre tjejer är tydlig när man går runt i omgivningen. Just aktiviteter för yngre tonårstjejer var något även stadsdelsförvaltningen hade fått in som önskemål vid tidigare medborgardialoger och detta verkar vara något som fortfarande saknas.

Tryggheten i området var också något som många uttryckte var bristfällig. Många vågade inte röra sig ute på kvällar och nätter och fram för allt inte i Skarpnäcksparken. När det gäller Skarpnäckstorg var det många som inte ens nämnde platsen som ett torg utan bara som en plats eller en parkering. Jag fick känslan av att många ansåg att torget bara utgjorde ett problem i området som det ser ut idag.

Tillsammans med invånarnas kommentarer och intryck av den offentliga miljön har litteraturen gett mig en bredare kunskapsgrund i ämnet. Genom ett förenande av dagens tillstånd på de båda platserna som jag har jobbat med och litteraturens infallsvinklar har jag fått en god inblick i hur den offentliga miljön bör planeras och vilka egenskaper som den skall innehålla för att uppnå ett så välutformat och bra socialt hållbart resultat som möjligt.

De problem som jag själv reflekterade över vid första anblicken av framförallt Skarpnäckstorg var att platsen ligger gömd mellan byggnader, vilket gör det mycket svårt att hitta torget samt att det blir en plats som man aktivt måste söka upp för att besöka. Trots passagen som leder ut till busshållplatsen på Horisontgatan är tillströmningen till torget mycket begränsad. Detta tillsammans med mycket bilar och den oattraktiva utformningen gör att detta inte är en plats man vill besöka. Med hjälp av platsanalysen, observationerna, intervjuerna och teorin stärktes mina personliga åsikter om torget. Dock har torget mycket potential då det har den placeringen som det har. Utifrån torgets kvalitéer och med hjälp av att begrunda Jan Gehls och Jane Jacobs teorier om en intim och förenad stadsbild som förebild för att skapa förutsättningar för möten och gemenskap tillsammans med boken *Lokala torg* (2004) där jag fick en förståelse för förortstorg och deras funktion har jag skapat ett förslag där jag har försökt förbättra de problem som idag råder på torget.

Jag tror att resultatet av mitt arbete fick en bra utgång eftersom jag valt att studera olika författares åsikter. Författare som Jan Gehl och Jane Jacobs illustrerar planering av storstäder som Köpenhamn och New York medan författarna till *Lokala torg* (2004) diskuterar planering och utformning av svenska förortstorg i mindre skala.

För att teckna en så bra bild av både Skarpnäckstorg och Skarpnäcksparken valde jag att studera dessa platser på olika sätt. Dock har möjligtvis den vida bredden av empirin gjort att jag inte gått in på någon av metoderna mer specifikt. Intervjuerna jag utförde med befolkningen i Skarpnäck och med de yrkesverksamma i området var mycket givande och gav mycket viktig information och kunskap. I efterhand hade jag kunnat utföra ännu fler intervjuer och kanske då på ett djupare plan för att få en ännu bättre förståelse för platsens innebörd och betydelse för Skarpnäck. Samtidigt hade jag i så fall inte fått samma kunskap av platsernas fysiska utformning vilket har varit viktigt för min studie.

Jag ser stora möjligheter för fysiska planerare att ha en betydande roll för utvecklandet av en socialt hållbarare miljö runt om i vårt land. Den lokala miljön kan många gånger glömmas bort då allt fokus och alla resurser läggs i de representativa stadsdelarna. Genom att utveckla den lokala närmiljön där människor i sin vardagliga miljö rör sig tror jag att man kan förbättra och utveckla den sociala integrationen som är ett stort problem i dagens samhälle och som är ett av de många väsentliga mål som den sociala hållbarheten står för. För att lyckas med detta behövs det skapas fler och bättre mötesplatser i staden där människor uppmanas till möte och gemenskap. Om människor mår bra och trivs i sin hemmamiljö blir man lyckligare vilket även i sin tur genererar lycka till sina medmänniskor och så vidare. Genom rikare utemiljö skapar man också friskare människor vilket i sin tur bidrar till både den sociala och den ekonomiska utvecklingen.

Genom att medvetet förbättra arbetet med den offentliga stadsmiljön och utveckla ett gott samarbete mellan olika parter i samhället såsom mellan kommun, boende och verksamheter kan man utveckla bättre och trivsammare lokala boendemiljöer där människor vill bo och leva.

Variationen i den lokala stadsmiljön ser jag som en viktig faktor då olika människor har olika behov och skilda åsikter. Genom en varierad offentlig miljö kan miljöer för alla medborgare skapas. Med variation menar jag att miljön ska kunna få ta olika uttryck, funktion och utseende beroende av vem som använder den offentliga miljön. En varierad miljö tror jag även bidrar till ett mer levande och folkrikt stadsrum vilket i sin tur ökar både tryggheten och attraktiviteten i stadsrummet. En offentlig stadsmiljö är till för folket och ska också användas efter folkets olika intressen. En park eller ett torg är en plats där olika evenemang, fester och möten kan äga rum av eller för folket men det är också en plats där individuell vila, motion och aktivitet måste tillåtas och respekteras.

Med dagens förtätningsteori i stadsplaneringen finns det en rädsla för att grönområden i städer ska bli allt färre och till och med försvinna. Detta tror jag inte är fallet då alla är medvetna om hur viktigt det är att ha naturen i vår omgivning. Dock är det viktigt att planera de ytor som vi har på ett välordnat och kvalitativt sätt så att de inte uppstår rum i stadsmiljön som snarare bidrar till barriärer och otrygghet. Grönområden är inte automatiskt bra rum utan de måste underhållas och ordnas så att de upplevs som trevliga och trygga rum.

Att skapa en offentlig miljö utifrån ett helhetstänkande är helt avgörande för att ge upphov till så många olika aktiviteter i ett stadsrum som möjligt. Precis som Jan Gehl (2006) säger uppstår de sociala aktiviteterna när ett rum har förutsättningar för att nödvändiga och valfria aktiviteter kan äga rum (Gehl 2006). Detta betyder att det offentliga stadsrummet måste planeras utifrån dessa två aktivitetsformer så att de sociala aktiviteterna kan uppstå. Då alla dessa tre aktivitetsformer finns förenade i det offentliga rummet kan en mångfald av människor skapas eftersom olika människor använder rummet på olika sätt. Att ge upphov till den sociala interaktionen mellan människor är av största betydelse för att skapa ett livfullt samhälle. Genom att begränsa trafiken eller helt ta bort den i de offentliga stadsrummen kan man ge mer plats åt människor och deras behov vilket är huvudsyftet med stadens offentliga miljöer.

Källförteckning

Litteratur

Gehl, Jan (2006) *Life between buildings, using public space*, The Danish Architectural Press, Köpenhamn

Gehl, Jan & Gemzøe Lars (2004) *Public space public life Copenhagen*, The Danish Architectural Press, Köpenhamn

Haas, Tigran (2008) *New urbanism and beyond: design cities for the future*, Rizzoli, New York

Jacobs, Jane (2004) *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg

Jergeby, Ulla (1996) *Offentlig miljö som arena och kuliss, att bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära platser*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Lindvall, Jöran & Myrman Ann-Kristin (2001) *Vardagens arkitektur*, Bäckströms förlag, Stockholm

Madanipour, Ali (2003) *Public and private spaces of the city*, Routledge, London

Olsson, Sören & Ohlander, Marianne & Cruse Sondén Gerd (2004) *Lokala torg, Liv, miljö och verksamheter på förortstorg*, Centrum för byggnadskultur, Göteborg

Ryen, Anne (2004) *Kvalitativ Intervju, från vetenskapsteori till fältstudier*, Liber, Malmö

Ullstad, Erland (2008) *Hållbar stadsutveckling: en politisk handbok från Sveriges arkitekter*, Sveriges arkitekter, Stockholm

Övriga skriftliga dokument

Barron, Leanne & Gauntlett, Erin (2002) *Housing and sustainable communities indicators project*, WACOSS

Madanipour, Ali (2005:1) *Public spaces of European cities*, Nordisk arkitekturforskning

UUS, Urban Utveckling & Samhällsplanering AB (2008) *Stockholmshem på Skarpnäcksfältet*

Elektroniska källor

Bostadsnära natur: inspiration och vägledning (2007) Boverket, <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2007/Bostadsnara-natur/> 2011-03-15 kl 12.00

God bebyggd miljö (2005) Boverket, <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2005/God-bebyggd-miljo-pa-regional-niva/> 2011-04-18 kl 16.00

Göteborgs Parkprogram: *Ge rum för landskapet! Strategier för landskapet i Göteborg*, Göteborgs stad, http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/0c7549804218499ca820ab6f1cf2ff43/Gbgs_parkprogram.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=0c7549804218499ca820ab6f1cf2ff43 2011-04-02 kl 11.00

Hillier, Bill & Vaughan, Laura, *The City as One Thing*, <http://eprints.ucl.ac.uk/3272/1/3272.pdf> 2011-04-08 kl 10.00

Kvalitativmetod, <http://kvalitativmetod.webs.com/intervjuer.htm> 2011-03-12 kl 14.00

Movium 2/9 2008, SLU, <http://www.movium.slu.se/Ledaren/lasmer.cfm?61> 2011-04-18 kl 12.00

Naturskyddsföreningen, www.naturskyddsforeningen.se/Regional%20Office%20Files/Kretsar%20och%201%20C3%205A4nsf%20C3%20B6rbund/Sk%20C3%20A5ne/Malm%20C3%20B6/Naturguiden/Inledning/levamednaturen.htm 2011-04-18 kl 13.00

Om Space Syntax, http://www.spacescape.se/pdf/Om_Space_syntax.Spacescape_AB.pdf 2011-04-08 kl 10.00

Planering i Malmö, information från Malmö stadsbyggnadskontor, (nr2 2006), http://www.malmo.se/download/18.77b107c212e1f5a356a800060933/pim_1.2011_webb.pdf 2011-04-26 kl 16.00

Plats för trygghet: inspiration för stadsutveckling (2010) Boverket, <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2010/Plats-for-trygghet/> 2011-03-20 kl 13.00

Regeringen 2007a, Regeringens kommission för hållbar utveckling, <http://www.regeringen.se/sb/d/8882/a/78226> 2011-03-02 kl 16.00

Socialt hållbar stadsutveckling: en kunskapsöversikt, regeringsuppdrag (2009), Boverket, <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/Socialt%20Hållbar%20Stadsutveckling.pdf> 2011-03-02 kl 13.00

Sociotophandboken: *Planering av det offentliga uterummet med Stockholmsmarna och sociotopkarta*, SBK (2003:2), Stockholm stad, www.stockholm.se/Global/.../Stadsplanering/SociotopA.pdf 2011-03-22 kl 14.00

Stockholms Parkprogram, *Handlingsplan för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur*, (2006) Stockholm stad, <http://www.spacescape.se/pdf/StockholmsParkprogram2006.pdf> 2011-04-02 kl 12.00

Stockholmshem, BOOM-gruppen KTH Arkitekter (1996) <http://www.stockholmshem.se/Boende/Vara-omraden/Soderort/Skarpnacks-Gard/> 2011-02-17

Tryggstad – *Diskurser om kvinnors rädsla I forskning, policyutveckling och local praktik*, Carina Listerborn (2002) Göteborg, <http://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/349.pdf> 2011-04-05 kl 15.00

USK Stockholm, Statistik Skarpnäck, www.usk.stockholm.se/internet/omrfakta/tabellappl.asp?omrade=sdo15&appl=Omradesjmf&resultat=Antal 2011-03-04 kl 13.00

Översiktsplan Stockholm 2010, Stadsbyggnadskontoret, <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsbyggnadskontoret/Oversiktsplan/> 2011-03-03 kl 12.00

Muntliga källor

Invanare i Skarpnäck

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, intervju den 22/3 2011

Stockholmshem, intervju den 21/3 2011

UUS, Urban Utveckling & Samhällsplanering AB

Bildkällor

www.fotoakuten.se

www.fr.wikipedia.org

www.hallplatsen.nu

www.stubbegard.se

UUS, Urban Utveckling & Samhällsplanering AB

www.waakao.com

Om inget annat än de ovanstående namnen presenteras är det författaren själv som tagit bilderna och gjort illustrationerna.